

Jagstrukturerande psykoterapi

Senare rön

1989 - 1994

av

Palle Villemoes

Psykiatrienheten

i

Härnösand

1994

INLEDNING

Detta häfte avser att redogöra för de senaste erfarenheterna av jagstrukturerande psykoterapi. Häftet är således ett komplement till Hur jaget struktureras, inte en ersättning. Utvecklingen på området har både teoretiska och praktiska sidor och bägge beskrivs. Erfarenheterna är gjorda av ett flertal terapeuter och handledare, som i sin tur har upptäckt betydligt mer än vad som här kommer att beskrivas. Som prototyp används behandlingen av psykotiker, men rönen är lika tillämpliga vid perversion och avstannade kriser. I början av häftet rekapituleras vissa grundläggande premisser.

Jagstrukturerande psykoterapi är rent personlighetsutvecklande. Det fattas i stort sett omsorgsaspekter i metoden, beroende på att dessa inte går att förena med strategin. Det innebär att dess tillämpning på psykoser kräver att klientens vardagliga vård handhas av andra, exempelvis av en psykiatrisk klinik. Man kan också uttrycka det så att den jagstrukturerande psykoterapin bör ses som ett sent led i psykotikerns vårdkedja. För perversioner och avstannade kriser kan den däremot utgöra hela behandlingen.

Till sitt väsen liknar jagstrukturerande psykoterapi en hypotestestning. Utifrån antaganden om vad som är det egentliga felet vid psykos kan man konstruera ett program som - om hypotesen är korrekt - borde åtgärda detta fel. Nu finns det ju fel eller defekter som inte kan åtgärdas. De är helt enkelt primära brister i en organisation och man kan försöka kompensera defektens följder, men att helt eliminera defekten är endast möjlig medelst någon form av transplantation, med alla de problem en sådan innebär. Huruvida den defekt som den psykoanalytiska teorin ser som psykosens grund, kan åtgärdas eller ej är en oavklarad fråga var till den jagstrukturerande psykoterapin på sikt kanske kan bidra med en lösning.

Den psykoshypotes som ligger bakom jagstrukturerande psykoterapi är den psykoanalytiska uppfattningen såsom den specificeras i Lacans teoriutveckling. Där preciseras subjektets struktur och dess utvecklingsvillkor, inte minst i relation till psykoanalys och psykoterapi. De speciella egenheterna vid psykos, perversion och neuros relateras till strukturinslag i språket. Den speciella mekanismen vid psykos kallas förkastande, i meningen att inte vilja befatta sig med något, i detta fall Fadersnamnet, S_2 . För psykosens del medför ett sådant förkastande att den språkliga struktureringen av subjektet förblir bristfällig, eftersom Fadersnamnet är den faktor som garanterar språkets strukturkaraktär hos den enskilda. Följden blir att man inte i vanlig bemärkelse kan tala med en psykotiker, de personliga pronomina är inte automatiskt anordnade på det sätt som vi är vana vid, och psykotikerns språk är ett etikettspråk, där orden sammanfaller med objekten - de konkretiseras -, och språkets egenaktivitet ger tankemyller och hallucinos, inte associationer. Psykotikern befinner sig i bästa fall på objektets plats i strukturen och är där ett offer för omgivningens mer eller mindre välmående åtgärder.

Den jagstrukturerande psykoterapins arbetshypotes kan därför uttryckas på följande sätt: Om huvudfelet vid psykos är förkastandet av Fadersnamnet, då bör man sträva efter att få Fadersnamnet att träda i kraft, och om man lyckas med det, då bör psykotikern visa tecken på detta i form av en serie nya symptom som återspeglar vägen genom kastrationskomplexet, som är en följd av Fadersnamnet. Dessa symptom, eller snarare strukturtecken, kommer senare att redovisas, i detta sammanhang ska blott framhållas att den nämnda karaktären av en hypotesprövning medför att den jagstrukturerande terapin undergår justeringar och preciseringar allt eftersom erfarenheten växer, och inte minst ska det poängteras att utrymmet för personligt motiverade variationer av tekniken, variationer som inte baseras på erfarenheter och logiska justeringar, ohjälpligen leder till försämringar av effekten och utbytet av insatsen, för att inte säga till faktiska risker å psykotikerns vägnar.

Den bakomliggande hypotesen ger rationella skäl för metodens användning inom hela det spektrum av tillstånd som inte hör till neuroserna. Alltså såväl perversioner som avstannade krisförlopp. Detta har i viss utsträckning också försökts och resultaten visar att fastän förloppet är av principiellt samma slag, så går hela processen snabbare. Det ser ut som om det beror på att den initiala fasen vid psykos är besvärligare och längre än den är vid perversion.

Man kan ställa två principiella krav på en metod som den jagstrukturerande psykoterapin, den ska dels baseras på en konsistent teori, så att den både blir begriplig och möjlig att granska för andra i ämnet insatta, dels ska den, om den tillämpas korrekt, ge samma typ av resultat när andra använder den. Om inte dessa primära krav är tillgodosedda, kan man misstänka att metodens teori eller förklaring är ofullständig och att den i primärtillämpningen kompletteras med verksamma inslag som inte redovisas. Så är ofta fallet när begåvade terapeuter lyckas med terapier som vi andra sällan kan få någon ordning på. Ibland är dessa terapeuter inte tillräckligt teoretiskt intresserade för att ge en uttömmande beskrivning och förklaring av tillvägagångssättet. De kommer då endast att kunna sprida kunskap om metoden till medarbetare som de har direktkontakt med, och någon utbildning och tillämpning sker inte med framgång på andra ställen. I utprovningen av en metod ingår därför försök att ympa metoden till en annan tillämpningsinstitution, som efter initiala utbildningsinsatser ska kunna klara arbetet på egen hand.

I en sociologisk dimension kan man konstatera att en ny metod, om den är effektiv, väcker både entusiasm och avsmak i omgivningen. Det ligger i sakens natur att nya metoder ifrågasätter de befintliga och ingen trivs med att bli ifrågasatt på områden där den professionella säkerheten är bräcklig, samtidigt som det är äntligen hitta en metod som ger psykoterapin möjligheter inom stora och vanskliga vårdområden lätt tolkas i för positiva termer. Den pågående forskningen kommer säkert att i viss mån justera bägge attityderna.

PSYKOTIKERNS VÄRLD

Den psykotiska människan lever i en helt annan värld än behandlaren. Men eftersom psykotikern ju ser ut som andra människor, drar man intuitivt slutsatsen att för psykotiker gäller samma värld och villkor som för andra. Många terapi- och behandlingsformer närmar sig därför alla sina patienter på ett och samma sätt. Det är bara barn, gamla och invandrare som man tar speciella hänsyn till. Psykotikerns värld antas vara beskaffad som den egna världen, och det som är udda är de psykotiska symptomen. Man kan få höra påpekandet att verkligheten ju är den samma för alla. Men värld och verklighet är inte samma sak. Verkligheten är det som naturvetenskapen utforskar. Man anordnar experiment och försöker eliminera den mänskliga (subjektiva) faktorn, just med insikt om att det vi kallar värld är en subjektiv konstruktion. Med värld menas en fenomenologisk värld, en framträdelseform utav något annat som vi inte har insyn i. Världen är ett urval och en förvanskning, men av vad vet vi inte, bara att urval och förvanskning är speciella för varje människa, och i princip beroende av hennes struktureringsgrad. Vi har alltså ingen spontan insyn i en annan människas värld. Enda sättet att få glimtar av en annans värld är genom samtal. Man kan till exempel ha haft samma arbetskamrater i flera år, men först när man av någon anledning kommer på tu man hand med någon, utanför den vanliga arbetssituationen, upptäcker man att man inte känner sin arbetskamrat. Inte ens empati ger tillträde till en annan människas värld, men den kan ju underlätta ett samtal.

Vår värld hör till det imaginära området, och är i sig en bräcklig konstruktion. Världen kan raseras i kriser, men den kan också motstå stora umbäranden. Den undergår djupgående förändringar när vi somnar in och kommer på fötter igen när vi vaknar. Såsom imaginär har världen normalt två skilda områden, det som är för sinnen och det som är för intellektet. Sinnena förmedlar det samtida medan intellektet sköter det som inte är samtidigt med oss, nämligen dåtid och framtid. Att framtiden är imaginär överraskar väl ingen, men att dåtiden skulle vara det behöver kanske en förklaring. Historien i form av allmän historia, världshistoria, segelfartygens historia och liknande historiska avgränsningar är imaginär, varför den attraherar oss och man kan skriva böcker om den. I motsats härtill är den enskilda människans historia inte särskilt attraktiv för henne, den är inte avgränsad och den kan knappast vara underlag för en säljande bok om hon inte är en berömdhet. Den egna historien är dessutom både censurerad och förfälskad, upptäckte psykoanalysen, och den fungerar därför inte alltid som den premiss den borde vara för vårt fortsatta liv. Neuropsykoterapin har just som uppgift att åtgärda detta.

Psykotikerns värld saknar dåtid och framtid, och det samtida är helt annorlunda än det som vi är vana vid. Det beror på att det symboliska som strukturerar det imaginära, inte fungerar särskilt väl eftersom Fadersnamnet inte har trätt i kraft, utan har förkastats. Då blir det en kontinuitet mellan det reala och det imaginära. Framtiden lockar inte och dåtiden tjänar inte som jämförelse med nuet. Psykotikern har ingen dåtid, eftersom en sådan är beroende av en mera avancerad struktur hos subjektet. Och utan en sådan struktur kan ingen historia skrivas. Samtiden är för psykotikern tvådimensionell och utan möjligheter, vare sig lockande eller skrämmande, och den är inte heller platsen för planering, den är inte ett ställe där man bygger och bor. Andra människor framträder inte som åsiktsknutpunkter utan som bleka skuggor. Detta blir alltför tydligt när psykotikern skrivs ut från mentalsjukhus till ett eget boende, som han inte kan utnyttja som bas för en aktiv tillvaro tillsammans med andra. Psykotikern kommer att inrätta sig i enlighet med sin värld och ofta reagerar omgivningen negativt på detta.

NARCISISMEN

Narcissism är termen för jagets relation till sina objekt, som i sin tur utformas av jaget självt. Narcissismen är alltså jagets produkt och fungerar såsom drivkraft helt olika beroende på jagets struktur. När världen ser så olika ut för neurotikern och psykotikern beror det alltså på att jaget och narcissismen är olika för dem.

Psykotikerns narcissism är primär, om ens det, och neurotikerns sekundär. Den primära narcissismen är en passiv anpassning till en annans intresse där jaget tar form efter en annans bild genom att härmande ställa in sig. Den primära narcissismen är nämligen 'autoerotisk' och underblåses därför av en annans intresse. Det följer också härav att psykotikern endast kan vara objekt åt en person i taget. Det finns så att säga ingen lagringskapacitet för olika identifikationer. En annan konsekvens blir att psykotikern håller med den han senast har mött. Man upplever det som att det inte går att avtala någonting med en psykotiker. Det man kom överens om raderas för psykotikerns del ut i mötet med nästa person som vill inpränta honom någonting. Det betyder inte att psykotikern är svekfull, utan han saknar i sin struktur möjlighet för att registrera och organisera sidolöpande åtaganden. När flera personer är engagerade i vården av en psykotiker, blir situationen för denne förvirrande och för de vårdande blir den dominerande upplevelsen gärna den att ingenting fungerar särskilt väl.

Den sekundära narcissismen är däremot präglad av subjektets språkliga strukturering. Bristen och dess komplettering kommer att dominera över hämningssträvandena, idoliseringen ersätts av idealisering. I och med den språkliga struktureringen blir också tiden effektiv och idealet kan därmed tillhöra en annan tid än subjektet och det kan sörjas. Idealiseringen innebär ett (i princip outtömligt) intresse för den idealiserade andre, medan ett sådant intresse saknas i den primära narcissismen.

Ofta fungerar hos psykotikern inte ens den primära narcissismen, utan den måste arbetas fram i behandlingens början. Den leder till en idolisering och inte till någon form för förälskelse, däremot får den en formande inverkan på psykotikerns kroppsschema genom identifieringen med den gestalt som är terapeutens objekt. I övergången till den sekundära narcissismen tillkommer utöver ändringen från hämning till komplettering, en omkastning av positionerna. Nu identifierar klienten sig imaginärt med sin bild och idealiserar från denna position den andre såsom bärare av klientens egentliga jag. Härav Syrus' yttrande: *Aliena nobis, nostras plus aliis placent* (Andra gillar bäst vårt, vi andras). Relationen mellan jaget och dess objekt har således kastats om, och det sker när den språkliga strukturen träder i kraft. En sådan dialektisering kan bara tänkas vara förorsakat av språket, som är den enda kända primära dialektiska strukturen. Dialektisk ska här förstås i ordets ursprungliga betydelse, nämligen om man vill veta betydelsen av ett ord så måste man läsa nästa ord, eller på den mänskliga nivån: 'Säg mig med vem du umgås och jag ska säga dig vem du är'.

Dessa stadier i narcissismen speglar stegen i subjektets språkliga strukturering och de utgör viktiga riktmärken i den jagstrukturerande psykoterapin.

PSYKOSENS STRUKTUR

Psykosen är inte utan struktur, men dess struktur är enkel och instabil. Psykotikern identifierar sig med S_1 (den första icke-verbala signifiante, moderns begär). Innebörden av denna identifikation är ahistoricitet och självtillräcklighet. Det skulle egentligen innebära ett relativt behagligt, fast händelseöst, tillstånd. Att det inte får den innebörden beror på det omedvetna, som talar till oss alla, även till psykotikern. De psykotiska symptomen är, med undantag för autism, svar på det omedvetnas attacker. Inte minst drar vården in den psykotiske i det omedvetnas kraftfält, med sin omvårdnad och sina goda intentioner. Det medför att när man bestämmer sig för att påbörja psykoterapi med en psykotiker, då griper man in i en redan komplicerad och svårhanterlig situation. Det är därför viktigt att man omsorgsfullt organiserar terapin och sina mellanhavanden med klienten. Förutom organisatoriska faktorer, som kommer att omtalas längre fram, inverkar psykotikerns struktur på både uppläggnings- och på sättet träffarna utformas, inte minst sättet att tala.

Den bristfälliga språkliga struktureringen vid psykos har alltså stora praktiska konsekvenser på flera nivåer. I första hand konfronteras man som terapeut med svårigheten av att de personliga pronomina inte fungerar som *shifters* i samtalet. I vanliga samtal är dessa funktioner underförstådda, *jag* talar med *dig* om *honom*, *henne*, *den* eller *det*. Samtalet förblir strukturerat i enlighet med dessa positioner, fastän de talandes inplaceringar skiftar plats då och då.

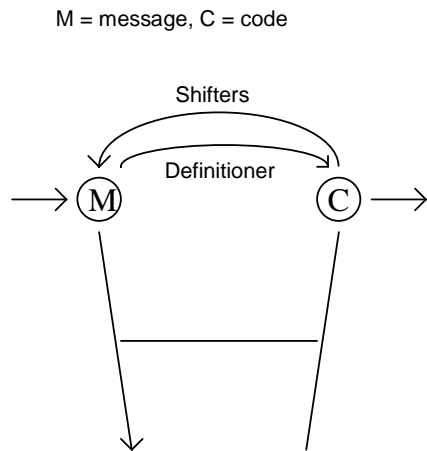
Shifters är en av fyra olika typer av förbindelser inom språkssystemet som Roman Jakobson särskiljer. Dessutom kan man identifiera två huvudfunktioner i språket, nämligen kod och budskap. Förbindelser inom koden kan vara egennamn som är kod om koden. Denna inbyggda förbindelse i koden gör att egennamn inte översätts mellan olika språk, det är bara stavningen som varierar. Detta hjälpte Champollion att lösa hieroglyfernas kod i början av 1800-talet. Kleopatra heter Kleopatra på alla språk, så egennamn kunde identifieras på Rosettastenen, som är en sten med text skriven både med hieroglyfer och med grekiska skrifttecken. Stenen hittades i den egyptiska byn Rosetta av en officer i Napoleons armé.

Egennamnets främsta funktion är att ersätta objektet. Ordet 'Johan' används när Johan inte är närvarande, i omtal eller när man vill kalla på honom, eller om man vill ignorera honom. Å andra sidan - om man glömmer egennamnet, då tränger objektet sig på. En melodi vars titel man inte kan erinra sig envisas med att göra sig påmind, om man sedan, med eller utan hjälp, kommer på vilken melodi det är, då försvinner dess envetna surr.

Förbindelser inom budskap är citat. Men man kan inte heller citera någon närvarande. För att citera måste man kunna hålla citatets författare borta medelst egennamnet. Om nu Fadersnamnet, alla namns fader, är förkastat, då kan man inte citera. I stället blir man citatets innebörd. Citatet degenererar till befallning.

I moderns tal till sitt barn förekommer lagen såsom förbud 'du får INTE...'. Förbud är lagcitat, och lagen är egentligen enkom citat, utan författare. Men om någon uppfattas som författare så blir vederbörande en imaginär auktoritet, för barnet är det den imaginära fadern som inkarnerar auktoriteten och Fadersnamnet. Förekommer det inte citat i moderns tal till barnet då blir i praktiken moderns vilja den allena rådande, och då föreligger en situation som kan leda till ett förkastande av Fadersnamnet och en bristfällig utveckling.

Förbindelsen kod-budskap utgörs av shifters, som lokaliserar budskapet i relation till koden och de involverade, dessa förbindelser kallas också deixisfunktioner, av det grekiska ordet för 'utpekande'. Till sist är budskap om koden det samma som definitioner. En hund är ett tamdjur som ....., alltså autonoma utsagor om koden. Dessa funktioner inom språket är de samma som subjektets struktur. De sammanfattas i Lacans graf som i sin första utformning hade följande utseende:

Grafen tas med här för att visa en av de mer konkreta länkarna mellan den nyare lingvistik och Lacans reformulering av det psykoanalytiska subjektet. Grafen anordnar ett kretslopp där signifianterna står i förbindelse med kodens plats. Beteckningen för denna plats ändrar Lacan snart till A (den Andre med stort A), signifianternas skatt.

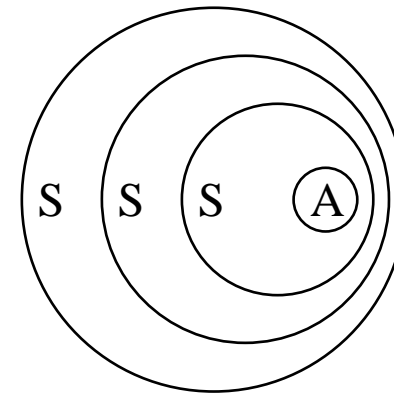
Om man ska greppa psykosens grundläggande problem måste man skärskåda förbindelsen mellan S_1 och S_2 , det problem som Freud förknippade med urbotträngningen. Dess aktuella formulering är långt utvecklad, vilket å ena sidan är en svårighet vid läsningen medan det å andra sidan är kärnpunkten i en rationell psykospsykoterapi. Delar av den utläggning som nu följer är hämtade från *Essais sur la topologie lacanienne* av Marc Darmon (1990), S. 333 ff.

Det är i enlighet med mängdlärans tillhörighetsbegrepp som Lacan formulerar förbindelsen mellan signifianterna. Han nyttjar begreppet 'det ordnade par'. Mängden c vars enda element är a och b skrivs $\{a,b\}$, och om $a \dots b$ är mängden c ett par. Har man två mängder a, b då utgör mängden $\{\{a\}, \{b\}\}$ ett ordnat par. Det ordnade paret sätter en av mängderna i relation till relationen mellan den första och den andra mängden. Exempel på ordnade par är bokstavspar, även om det rör sig om samma bokstav eftersom kontexten är olika när positionerna är det. Ordnade par kan till exempel vara ett par fåglar.

Eftersom signifianten i sig inte är någonting annat än en skillnad gentemot en annan signifiant blir det ordnade paret intressant då man kan se relationen, skillnaden, som en signifiant. Med Lacans skrivsätt bör man i relationen mellan en signifiant och en annan signifiant ersätta A med det som denna instans faktiskt är, nämligen signifianten för den mängd som utgörs av förbindelsen mellan S och A.

$$S \rightarrow A \text{ bliver til } S \rightarrow (S \rightarrow A)$$

Där A ånyo kan bytas ut mot den relation som A subsumerar. Denna oändliga rörelse kan åskådliggöras av cirklar som innehåller andra cirklar.

Cirkeln som innehåller A urholkas genast av en ny cirkel och det finns inget slut på denna process, inget absolut A. Den ogripbara karaktären av A markerar platsen för urbotträngningen, och objekt a framkommer ur denna oändliga upprepade struktur såsom just orsaken härtill, nämligen den eviga resten.

I seminariet *D'un autre à l'Autre* ger Lacan en exakt matematisk utformning av relationen $S_1 \rightarrow S_2$, mellan signifianten *en* och *vetandet*.

För att få ett grepp om problemet kan man ha stor hjälp av Russels paradox: mängden av alla mängder som inte innehåller sig själva, bör den eller bör den inte innehålla sig själv? Om den inte omfattar sig själv är den ofullständig. Och om den omfattar sig själv kommer den i konflikt med sin definition, eftersom den innehåller en mängd som omfattar sig själv. I mängdläran motsvaras relationen $x \notin x$ inte av någon mängd. Lacan påvisar steg för steg det absurda i teoremet för att definiera själva signifiantens väsen, alltså exakt på det område som förkastas av mängdläran.

Existerar det en Andre, en mängd av signifikanter således att de alla hänför sig till en annan signifiant? Med andra ord, kan subjektet subsumeras så att det förblir inkluderat i denna mängd? Är det tänkbart att man på detta sätt kan förena de två delmängderna (*signifikanter* och *en annan signifiant*) till en enda mängd?

Anta att A, den Andre med stort A, innehåller signifikanterna S_α , S_β , S_γ som representerar subjektet för en annan signifiant. Dessa signifikanter överensstämmer då med villkoret att inte vara delement av sig själva, eftersom de obligatoriskt hänvisar till en annan signifiant som betecknas S_2 . Är denna S_2 ett element av sig själv? Om den är det stämmer den inte med definitionen av en signifiant. Är då denna S_2 , som inte är ett element av sig själv, en del av A? A som bör innefatta alla mängder som inte innehåller sig själva, bör ju inkludera S_2 , men om S_2 utgör en del av A, då innefattas den i sig själv, det som just skulle avvisas.

I termer av Russels paradox: A är signifiant för mängden signifikanter som inte hänvisar till sig själva, utan till en annan signifiant S_2 , - ingår eller ingår inte S_2 i A? S_2 behåller alltså en utanförposition.

"*Detta betyder ganska exakt, säger Lacan, att ytterst kan subjektet inte universaliseras, att det inte finns några påståenden, inte ens i form av detta att signifiante inte i sig själv är ett element, att det som definierar signifiante skulle vara en täckande definition beträffande subjektet*". "*Dessutom visar detta inte bara att subjektet alls inte innefattas i den Andres område, utan att det som kan bli den punkt där det pekar ut sig som subjekt är en punkt som kan sägas vara 'utanför' den Andre, utanför diskursens universum*" (D'un autre à l'Autre.)

Härmed illustreras det som Lacan senare kommer att beteckna som subjektets 'existens', alltså den plats, på samma gång utanför och innanför, som gör det möjligt för subjektet att i namn av 'Jag' återfå budskapet som kommer från den Andre i omkastad form, ett budskap som först ger sig till känna utifrån den Andre som ett imperativ "Du...". Längre fram i seminariet använder Lacan vissa begrepp från mängdläran för att introducera det han kallar '*ännu-en*'. Det gäller påpekandet att inskriptionen av det enande draget (trait unaire), alltså av 1 i den Andres område, i denna Andre, uppfattad som en mängd, bestämmer delmängder, dels delmängden 1, dels en tom delmängd. Det handlar igen om det ordnade parets funktion. Mängden av delar i en mängd överstiger alltid antalet element i en mängd, om man har en mängd med ett element måste man ta med i beräkningen den del som utgörs av det tomma elementet. Således kan de två signifikanterna S_1 och S_2 reduceras till en och samma *en*, på det villkor att man poängterar det att denna *en* inskriven i den Andre får det tomma elementets lucka att dyka upp, den som Lacan betecknar som *ännu-en*. Luckan är själv platsen för en ny inskription av 1 som genast åtföljs av ett nytt element; faktiskt förblir det tomma elementet hela tiden det samma, och denna *ännu-en* är just den andre som den Andre behöver för att kunna bli denna *ännu-en*, som den Andre innerst inne är.

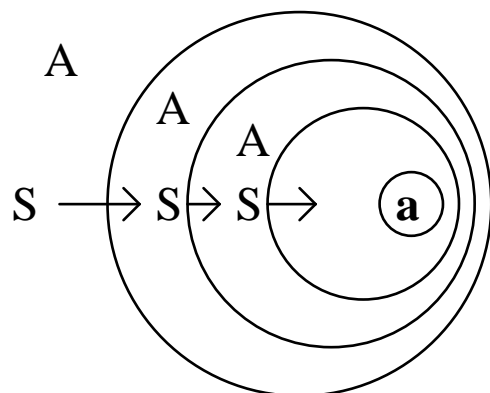
Lacan understryker att interventionen av den första 1 av S_1 såsom subjektets representation, inte medför att subjektet visar sig som sådant förrän på nivån för S_2 , den andra 1. Den samma struktur kan upprepas i oändlighet, vilket konstituerar instansen objekt *a*. Utifrån det föregående kan man härleda strukturen av det som Lacan i seminariet *Encore* kallar en svärm av S_1 .

$$S_1(S_1(S_1(S_1 \rightarrow S_2)))$$

Varifrån kommer då S_1 ? Som den presenteras i formeln: en signifiant S_1 representerar ett subjekt för en annan signifiant S_2 , så är S_1 en signifiant som är utsedd till mästersignifiant och relationen $S_1 \rightarrow S_2$ är på sätt och vis en modular relation, som gäller generellt för signifiantens funktionssätt. Det är faktiskt ur upprepningen av 1, alltså utifrån S_2 , det blir möjligt att härleda existensen av 1, S_1 , det vill säga i efterskott. Upprepningen av S_2 för in nödvändigheten av en tredje signifiant. Att det inte finns någon avgränsning av vetandet i S_2 , att denna S_2 alltid förskjuts utanför en avgränsad plats skrivs av Lacan som $S(A)$, som i sin tur står i förbindelse med urbotträngningens lucka.

Vi ska illustrera detta med bilden av cirkelarna inuti varandra.

Det framgick hur dessa cirklar förökar sig i oändlighet, eftersom det inuti varje cirkel föds en annan cirkel som omvandlar det som var inre till ett nytt yttre. Denna upprepning organiserars kring en kant, nämligen urbotträngningens lucka, och denna lucka är själva platsen för objekt *a*.

Som tidigare skrivits kan den innersta cirkeln identifieras med den längst ute och man får då strukturen av en cross-cap. Lacan föreslår i seminariet *D'un autre à l'Autre* flera möjligheter för denna förening av den innersta cirkeln med den yttersta eller för organiseringen av denna kant som förenas med sig själv. Han framhåller till och med att dessa topologiska strukturer, fyra till antalet, sfären, torus, cross-cap, Kleins flaska, faktiskt går att hitta i subjektets förbindelser med den Andre i det reala.

Vi vill framhålla att denna transformationsoperation effektuerar en förbindelse mellan urbotträngningens lucka och den primära inskrivningen av den första S_1 . Urbotträngningen härleds av denna nödvändighet av en första bekräftelse som instiftas av en första S_1 innan något som helst subjekt; utan S_2 har denna S_1 ingen mening. Den är ren non-sens. Det är likväl utifrån inskriptionen av S_1 som signifiantkedjan föds: man bör alltså skilja på vad S_1 är efter detta instiftande steg, när den är en del av modulen $S_1 \rightarrow S_2$, och så den primära S_1 , som är knuten till en första effektiv inskrivningsoperation.

Man kan sammanfatta med en allegori. Först finns stjärnor (S_1 , en icke-verbal signifiant), sedan tillkommer S_2 (Fadersnamnet) och gör en konstellation av dessa stjärnor till Vädjuren exempelvis. S_2 är den första verbala signifianten, men den har inget signifié (inget s_2), så man vet inte vilken innebörd den har, det visar sig först i fortsättningen ($S_n, S_{n+1}...$). Astrologin sysslar med en sådan utläggning, och har som yttersta punkt makt, pengar, lycka och välgång (objekt *a*). Efteråt är det svårt att föreställa sig vad S_1 kan ha varit innan förbindelsen med S_2 , det är svårt att se stjärnorna utan att ordna dem till stjärnbilder. Man kan säga att S_2 slår mynt av stjärnorna, genom att prägla dem inordnas de i ett regelsystem. Vid psykos fattas denna inverkan av S_2 på S_1 . Den jagstrukturerande psykoterapin anordnar denna inverkan, och låter sedan den personliga historien bli utläggningen, just som den är för oss andra.

Vad sedan S_1 var innan allt detta, alltså vad det preverbala kan vara för någonting, om det kan man bara spekulera.

Om nu språket hos psykotikern inte har anordnats till en struktur och metaforens dimension inte är instiftad, då delas, liksom hos Schreber, de verbala hallucinationerna upp i kod och budskap, som inte förbinds av något S_2 . I Schrebers hallucinatoriska *Grundsprache* förekom alla shiftersinslagen som i sin tur tvingade Schreber till att själv fylla i budskapet, både med sin kropp och sitt tänkande. Även hos tvångsneurotikern kan man ana dessa kodslag som kommer från en utomjordisk åskådarpåls och ålägger honom en ritual som han i detta fall dock inte kan växla i ord. S_2 - Fadersnamnet - har alltså en avgörande funktion för att signifianterna ska börja fungera som signifianter. Denna funktion instiftar en lucka, en olikhet, som i sin tur genererar objekt *a*. Därmed ändras också dyadparet till att bli ett ordnat par. Och det är detta sista steg som psykotikern och terapeuten genomgår i jagstrukturerande psykoterapi.

Ytterligare en teoretisk utveckling sker. Från det ordnade paret 1974 till *Sinthome* och de *borroméiska ringarna* 1975. I seminariet den 18 november 1975, i *Joyce avec Lacan*, Navarin Éditeur, 1987, säger Lacan följande (beträffande felet vid psykos):

Säcken som man föreställer sig i den mängdlära som Cantor har grundat, manifesterar sig, den demonstreras, om varje demonstration ska demonstrera det imaginära som impliceras, denna säck förtjänar att betecknas med det tvetydiga hos 1 och 0, som är det enda adekvata underlaget för det som avgränsar den tomma mängden, den som är viktig i denna teori. Det är därför vi skriver den S_1 . Den utgör inte en, utan den indikerar i egenskap av att inte kunna innehålla någonting, en tom säck.

En tom säck förblir icke desto mindre en säck, fastän en som man inte kan föreställa sig utan den existens och konsistens som kroppen har, som en säck som är hud. Denna ex-sistens och konsistens ska uppfattas som reala, eftersom det reala det är att fatta dessa, därav kommer ordet *Begriff* som betyder just det.

Det imaginära visar här sin homogenitet med det reala. Denna homogenitet beror endast på talet såsom binärt, 1 eller 0, det vill säga att det endast stödjer 2:an genom att 1 inte är 0, att den ex-sisterar i förhållande till noll, men har för den sakens skull ingen konsistens. På så sätt bör Cantors teori utgå från paret, men i övrigt är mängden något tredje. Mellan den första mängden och det som är den andra finns ingen sammanfogning.

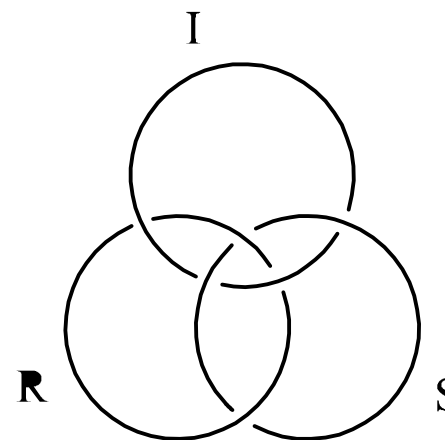
Därför återverkar dess symbol på det imaginära, symbolen som markeras med 2. Genom att indikera att den är ett par, introduceras uppdelningen i subjektet, vilket som helst, av det som faktiskt utsågs av den.

.....

Det oerhörda är att människorna mycket väl har insett att symbolen blott är en sönderbruten bit, och har så varit i alla tider, men de har inte, under loppet av alla dessa tider, insett att detta medförde en enhet av och ömsesidighet mellan signifianten och signifiéet - och som konsekvens att det ursprungliga signifiéet inte betyder någonting, att det bara är ett tecken för uppdelningen mellan två signifikanter och på grund av detta faktum är det inte villkorligt i förhållande till valet av dessa två.

Det finns ingen *umpire* (skiljedomare), för att säga det på den engelska som Joyce skriver, på tal om imperiet, imperiet på kroppen, som allting annat bär det märket efter gudsdomen. Här bekräftar 1 sin lösgörelse från 2. Det blir bara 3 genom en imaginär framdrivning, något som gör det påkallat att en vilja intalar den ena att antasta den andra utan att vara bunden till någon av dem.

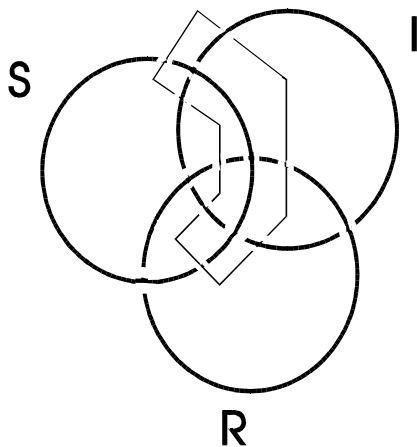
För att uttryckligen kunna ställa det villkoret, att om man av tre ringar gör en kedja således att brott på en enda, vilken som helst, frigör en av de andra två, behövs att man uppmärksammar att denna kedja var inskriven i Borroméernas vapen. Knuten som av den anledningen kallas borroméisk fanns redan där utan att någon kände sig manad att dra ut konsekvenserna därav.

Det är fel att tro att denna knut skulle vara en norm för förbindelsen mellan de tre funktioner som bara existerar genom inbördes verkan hos den varelse som därför tror sig vara människa. Det är inte det att det symboliska, det imaginära och det reala har brutits upp som definierar perversionen, utan det att de från början är skilda åt.

Det blir därför nödvändigt att anta en fyrdelad borroméisk länk. Det fjärde ledet är i detta fall sinthomet. Det är också Fadern, liksom perversion bara betyder version vers le père, och när allt kommer omkring är Fadern ett symptom, eller ett sinthome, om ni så vill. Ex-sistensen av symptomet impliceras av själva positionen, den som förutsätter denna gåtfulla länkning av det imaginära, det symboliska och det reala.

Om ni någonstans hittar något som schematiserar förbindelsen mellan det imaginära, det symboliska och det reala såsom skilda åt, då har ni redan en möjlighet för att, i mina föregående figurer, förbinda dem - medelst vad? Med sinthomet. Ni bör få fram detta: det är för att hålla nere detta stora S, det vill säga det som befäster konsistensen av det symboliska, håller fast det på ett sätt som kan ritas således:

Slut på citatet från Joyce avec Lacan.

Förutom en kort repetition av det föregående, säger Lacan att Sinthome ersätter Faderns namnets funktion vid perversion och psykos. I psykoterapi bör man alltså sträva efter att inge ett bestående symptom som kan stabilisera strukturen. Många psykotiker gör detta själva genom att vårda en viss paranoid tanke som ett axiom.

I jagstrukturerande psykoterapi görs den personliga historien till Sinthome. Fördelen är att därmed införs luckan 0, bristen, som funktion. Den personliga historien är nämligen, när den träder i kraft, en kastration, och ett tecken på detta är den sorgsenhet klienterna drabbas av i visst skede av terapin. Mekanismen härvidlag är klientens identifikation med sin historias huvudperson, ty då sammanfaller historiens berättarröst med klientens, och vad som egentligen hände, eller hur det egentligen var, kan inte längre bli föremål för olika tolkningar. Länken mellan vad som egentligen hände och klientens aktuella existens görs till diskurs, vilket dels sätter in ett avstånd mellan kropp och historiskt material, dels gör slutsatser möjliga. Det är genom en sådan identifikation man kan få Faderns namnet (eller dess supplement) att träda i kraft och göra en subjektiv sanningsdimension effektiv, och därmed etablera förbindelsen $S_1 \rightarrow S_2$. När det sker blir vetandet verksamt, inte minst i form av det man inte vet. Frågor uppkommer, och även associationer. Det kallas strukturtecken och exempel på dessa kommer att ges senare.

Sammanfattningvis:

På grund av förkastandet av Faderns namnet S_2 uppstår ingen separation av signifianterna, utan de tenderar att flyta ihop, gärna parvisa som holofraser. Det förekommer helt enkelt ingen *bahnung* av associationsvägar. Och utan primär bortträngning av $S_2(A)$, (Varigenom S_2 blir en generell referens som metafor) instiftas inte de tre registren, det reala, det symboliska och det imaginära, utan det föreligger en kontinuitet mellan det reala och det imaginära. Konditionalis fungerar inte, just som följd härav. Det psykotiska subjektet förblir då fixerat till S_1 , som är den Andres njutning (*jouissance*, libido). Fadernskvantorn som är det undantag som ska bekräfta regeln $\exists x \overline{\Phi x}$ är annullerad, istället gäller $\exists x \Phi x$ som utgör själva annulleringen. Det är just på grund av detta som dragningen mot kvinnopositionen uppkommer hos psykotiker, som exempelvis hos Schreber.

$\overline{\exists x \Phi x}$ är ju för psykotikern snarlik $\overline{\forall x \Phi x}$.

Holofrasen lämnar inte plats för någon signifiant utöver paret, alltså ingen som skulle betyda en brist hos signifianten (fallos). Det beror på att inverkan av S_2 på S_1 fattas, varför åtskillnad och brist blir okända storheter. En psykoterapi med ambitionen att strukturera icke-neurotiska klienter bör ha en strategi för att reparera detta.

SAMTALETS STRUKTUR

Talar man till en psykotiker såsom man brukar tala till andra människor, då har man lokaliserat sig till den plats varifrån Schreber mottog *grundsprache*. Och det vare sig man är insatt i teorin eller ej. Från en sådan position kan man åstadkomma de mest häpnadsväckande symptom och ageranden hos sin psykotiska samtalspartner, men som inkörspport till en utvecklande psykoterapi måste den rubriceras som mindre tacksam. Det är mycket mera fruktbart att locka fram den primära narcissismen och därmed en idolisering som ger ett stabilt utgångsläge varifrån man kan få Fadersnamnet att träda i kraft. Samtalet måste då föras utan att det polariseras i första och andra person. Det är alltså inte någon dialogisk situation man ska eftersträva, utan ett gemensamt konstaterande. Den grammatikaliska formen för detta kallas *preteritum*. Det är en objektivt berättande form där skeendet sköter sig självt utan inblandning av ett subjekt. Preteritum är den form som i litteraturen ägnas exempelvis naturbeskrivningar. Många hoppar över dem eftersom ingenting sker. Men de är speciellt rofyllda - eller tråkiga - eftersom de inte störs av beskäftiga kommentarer från författarjaget. Man kan då i dessa avsnitt försjukna i ett betraktande som till sin natur är en identifikation med författarens syn. Som naturprogram på TV, utan speakerröst eller text.

I en sådan samtalstil ska man låta bli att ställa frågor, ge uppmaningar och bekymra sig på klientens vägnar. Likaså får man lägga sina terapeutambitioner på hyllan jämte alla andra man kan ha med sig i sammanhanget. Situationen kan liknas med att ha med sig en praktikant på arbetet. Man kommenterar vad man gör och varför, visar rum och inredning, kommenterar vädret och vården och håller sig till konkreta detaljer i den just nu gemensamma omgivningen. Inget samförstånd eftersträvas och det sker inget utbyte av erfarenheter eller känslor. Om man i detta tankeexperiment i en rast skulle ta med sig sin praktikant till kafeterian, då skulle antagligen samtalet tendera mot allt det som man bör undvika i samtalet med en psykotiker. Man skulle börja intressera sig för varifrån praktikanten kom, vad han/hon vill bli sedan, hur det är på andra ställen där praktikanten har varit. Man skulle kanske ge sig in på att argumentera för eller emot en viss organisation, chef eller arbetsmetod.

Ett opolariserat sätt betyder inte ett passivt sätt, man måste i alla fall ha en viss utstrålning och stå för underhållningen. Klienten som befinner sig på objektets

plats kan inte ta något initiativ. Den utstrålning man ska ställa in sig på kan jämföras med jultomtens. Det är en figur som vet vad barnen önskar sig, men som inte går in i någon debatt med dem trots den retoriska frågan om de är snälla. Det som faktiskt ska vara i fokus för intresset är just 'naturbeskrivningen', det vill säga klientens aktuella omgivningen vare sig det är en vårdavdelning, ett behandlingshem eller ett eget boende. Man ska ha ett varmt intresse för alla ovidkommande detaljer och det i en sådan utsträckning att resultatet blir att man till slut kan se det hela framför sig.

Man säger att psykotikern identifierar sig med a . Alltså med moderns begär. Men det är egentligen att gå för långt, eftersom a är en produkt av den språkliga struktureringen, och därför först uppkommer i efterskott. Psykotikern identifierar sig med den primära S_1 , och det ska även terapeuten göra så att de två bildar, inte ett ordnat par, utan ett likhetspar, vad det nu kan vara. Behandlingen går sedan ut på att införa en skillnad mellan dem, så att det kan uppstå ett ordnat par.

Den diskurs man anordnar är universitetets diskurs. Det vill säga att man genom att tematisera klienten i den egna världen 'adopterar' honom som en okänd storhet (a) som ska passa in i kända funktioner, och detta gör man utifrån en förhandskunskap om hur världen är konstruerad - för den strukturerade.

$$\frac{S_2}{S_1} \rightarrow \frac{a}{\$}$$

Universitets diskurs

Anledningen till att man anordnar en diskurs och inte, exempelvis, använder sig av icke-verbala metoder, är att den historiska världen helt beror på de fyra diskurserna (krigs-)herrens, universitetets, hysterikerns (vetenskapens) och den psykoanalytiska, som kan sägas utgöra basen för konkurrerande tolkningar av det historiska materialet. Normalt förutsätter varje diskurs en fråga som ytterst gäller varat, men i psykotikerns fall förekommer ingen fråga. Under terapins gång uppkommer däremot, på produktionens plats, ett subjekt som manifesterar sig genom subjektiva funktioner, bland annat genom frågor. Denna universitetets diskurs markerar alltså blott terapeutens utgångsläge, och den tillämpar universitetets vetande, inte på klienten, utan på de ovidkommande detaljerna kring klienten, med klienten som den underförstådda avnämaren. Detaljerna sätts nämligen ihop i enlighet med terapeutens syn på sammanhang och logik, och med maktanspråket att uppnå en total överblick och därmed kontroll. Eftersom klienten inte är dialogiskt strukturerad uppstår i första taget ingen diskurs, utan en inverkan av S_2 på det man kallar psykotikerns holofras, som är ett signifiantpar degenererat till en

dubblerad symbol. Små barn håller sig också med holofraser som ma-ma, pa-pa, ka-ka. Dessa täcker betydelsemässigt allting. Bästisrelationen förkroppsligar ett sådant identiskt par, på vilket det som är i tredje position inverkar, främst genom att införa skillnader i form av kontraster (bilder) och negation i form av komplementära relationer, (historia). I den historiska världen ifrågasätts den traditionella världen, den som bygger på traditionen, och speciellt ifrågasätts dess fetischer. Detta går dock inte för sig utan en viss melankoli, som just markerar objektets värdeminskning i motsats till den traditionella världens depression, som är uttryck för en värdeminskning hos jaget. Denna påverkan av sinnesstämningen sammanhänger med att i arbetsfasen börjar en ny historiesyn att ta form, nämligen historien såsom berättelse och med klienten som berättelsens huvudperson. Melankolin som då uppkommer ska dock under den jagstrukturerande psykoterapin bli till sorg, och melankoliska symptom, där jaget identifierar sig med det förlorade objektet, ses som tecken på att man har gått för energiskt fram i arbetsfasen. I den narcissistiska fasen utvecklas däremot den traditionella världen, och dess huvudsakliga fetisch bör bli terapeuten, som sedan ska delegera ifrån sig utav sitt värde, och till sist drabbas i sitt jag av en depressiv värdeavtappning.

Den speciella samtalsstil som man bör tillämpa innebär att man tar emot klienten som om det vore ett studiebesök. Man berättar om lokalerna, deras läge och annat i den närmaste visuella omgivningen, men ingenting om sig själv. Terapin presenteras som ett faktum, redan beslutat någon annanstans. Man uttrycker sig opolariserat. 'Vi ska träffas måndag och torsdag, tio till halvelva och vi ska prata om hur det ser ut kring dig och sedan hur det har varit förr'. Så redan här har man en jultomteliknande auktoritet. När man sedan ska intresera sig för detaljer omkring klienten frestas man ju att fråga, men det är mycket mindre störande att medge sin okunnighet. 'Jag vet ju inte hur det ser ut på avdelning 112'. Och om idoliseringen har börjat utvecklas bidrar klienten gärna med detaljerna, som då kan utvecklas till en guidad tur runt på avdelningen. Har klienten ännu inte utvecklat något intresse för företaget måste man själv fortsätta sin monolog. Det följer senare olika förslag till ämnen som kan användas, men det viktigaste är faktiskt att man träffas. Bara det att ses och vara tillsammans under dessa (opolariserade) former leder till idolisering. En psykotiker är inte van vid att vara tillsammans med en ickepsykotiker som tillhandahåller oförpliktigande sällskap. Man ska alltså låta bli att bekymra sig om att klienten inte säger någonting, eller inte reagerar överhuvudtaget. Efter ett tag börjar det dyka upp tecken på idolisering, och man kan då igen försöka bli guidad i klientens vardagsomgivning.

ORGANISATION

Om man startar en jagstrukturerande psykoterapi utan att ha någorlunda kontroll över klientens övriga kontakter, är sannolikheten stor för ett misslyckande. Det beror på att klienten i regel redan ingår i en bästisrelation med en idoliserad maktfaktor. Det kan vara en förälder, en kontaktman, en psykiater eller en kurator. Om terapin är en del av en genomtänkt vårdplan, är det på ett helt annat sätt möjligt att optimera betingelserna. Allra mest gynnsamma blir villkoren om klientens närmaste omgivning är ett behandlingshem med en inriktning som stämmer överens den jagstrukturerande terapin. Hur man ska kunna komma till rätta med störande instag av polarisering i den gängse psykiatriska vården av en psykiater som är aktuell för jagstrukturerande terapi, är en olöst fråga. Antagligen skulle det krävas att den berörda psykiatrin var förtrogen med tankegången bakom terapin, varför lösningen blir utopisk. Man bör i sådana fall begränsa sina terapeutiska insatser till personer med avstannade kriser eller perversioner, som befinner sig i en någorlunda självständig situation.

Ett återkommande hinder för fullföljandet av ett iövrigt gynnsamt vårdprogram är att klienten står kvar i den primära bästisrelationen till sin mamma (i sällsynta fall till en annan person). Därigenom hindras utvecklingen av en hållbar idolisering av terapeuten. Orsaken till att det nämnda hindret kan bli bestående är med stor sannolikhet att mamman inte har någon kontaktperson, eller att hennes kontaktperson inte i tillräcklig grad tillämpar den jagstrukturerande tekniken, utan polariserar, varför mamman inte flyttar sitt intresse från dottern/sonen till sin kontaktperson.

Ett effektivt sätt att initiera behandlingen är följande tillvägagångssätt. När ett ärende aktualiseras börjar man med en familjefas, som består av 2 - 4 hembesök, utförda av klientens och mammans blivande kontaktpersoner. Alla fyra ska då delta i informativa och pedagogiska samtal kring den planerade behandlingen, men vardera kontaktperson ska redan i utgångsläget liera sig med sin blivande klient och föra samtalet i en vi-stil med det andra, likaledes etablerade, paret.

Genom att således bädda för en identifikation och samtidigt initiera respektive vårdåtgärder, minskar risken för en dragkamp mellan mamman och klientens kontaktman om klienten som objekt.

Efter ett par träffar, eller när situationen är hyggligt stabil, fortsätter de två paren på var sitt håll i enlighet med vårdplanen och med kontaktpersonernas/ terapeuternas iakttagande av sekretess sinsemellan.

Följande exempel visar hur det annars kan gå.

Jan-Erik börjar sin terapi i december och utvecklar under de första fyra sessionerna en märkbar idolisering samtidigt som han blir smidigare i kroppen och mera språksam. Därefter uteblev han med motiveringen att han saknade sin jacka. Under de följande sessionerna framkommer bilden av en nära bindning till en mamma som sköter det mesta av hans mat och tvätt, medan han gör praktiska sysslor kring fastigheten. Efter totalt 2 månader meddelar Jan-Eriks vårdavdelning att han vill sluta. Han kommer också själv till psykoterapienheten och talar om det. Han är då spänd, står och trampar och smidigheten förefaller ha försvunnit igen. Det framkommer senare att mamman har blivit psykotisk.

I detta exempel fanns ingen etablerad terapikontakt med klientens mamma, som själv var psykotiskt strukturerad. En sådan brist i planeringen leder som oftast till terapiavbrott. Klienten hamnar i en lojalitetskonflikt och psykoterapeuten, som inte får använda maktmedel på ett polariserat sätt, förlorar. Dessutom skulle mamman behöva motsvarande terapiinsatser om hon ska kunna släppa ansvaret för en son som hittills inte har kunnat organisera sin tillvaro på egen hand.

DEN YTTRE RAMEN

Psykoterapi är en annan typ av verksamhet än psykiatri och socialtjänst. Människosynen är olika, kraven på kringresurser likaså. Psykoterapins instrument är samvaro och det talade ordet. Dessa är därför föremål för ingående reflexion och fortlöpande granskning. Ögonblickets teknik styrs i den jagstrukturerande psykoterapin av en strikt planerad process med regler som bestäms av klientens struktur, och därför knappast är förhandlingsbara. Endast genom att hålla sig till riktlinjerna kan man förvänta sig att en sådan indirekt manipulering av en central språkfunktion ska få denna att träda i kraft och slutligen få den att lokaliseras där den hör hemma, nämligen i klientens historia. Det är också genom en stram tillämpning som man kan avslöja de svagheter i teorin och tekniken, som i sin tur kan ge upphov till en revision av dessa.

Den yttre ramen syftar till att underlätta hela företaget. Psykoterapin ska äga rum i egna lokaliteter, så både terapeut och klient ska förflytta sig från sin vardagliga omgivning. Endast då får man effektivt hjälp med att ställa om sitt tänkande och koncentrera sig på den föreliggande uppgiften. Man ska ha samma rum till sitt förfogande, så klienten kan erbjudas samma tid och samma lokal de aktuella 2 - 3 dagar i veckan det rör sig om. Hur långa sessionerna ska vara avgör terapeuten. Den vanligaste tiden är 20 - 30 minuter, och den beror helt enkelt på terapeutens uthållighet. Under merparten av terapin är det terapeuten som står för initiativ och idéer, och inte många klarar av att bibehålla inspirationen i 45 minuter. Det finns ej heller några observationer som tyder på att flera minuter ger bättre resultat, medan det å andra sidan är troligt att en nedre gräns finns, men var den går är oklart.

Man sitter vid ett mindre bord, nästan vid sidan om varandra med en dryg stolsbredds luft emellan. På så sätt kan man ana varandra i det perifera synfältet, och man frestas inte titta direkt på klienten. Ögonen är vårt främsta kontrollorgan, och med blicken utövar vi makt över vår omgivning. Blicken lockar också till polarisering genom att fokusera på personen i stället för den språkliga realiteten. Terapeuten ska inte tala till klienten, utan i tredje position brodera en bonad som åskådliggör ett sceneri. Därigenom kommer deltagarna att dela syn och ingå i en intellektuell symbios, och då underkastas de samma villkor, och bägge lever sig in i situationen.

Klienten ska sitta närmast dörren. Psykotiker är allergiska för autonomihot, de mår bäst om de kan ge sig av om någon skulle börja tala till dem på ett polariserat sätt. Bordet behövs ibland, åskådningsmaterial som exempelvis en almanacka kan placeras där, när man ska planera pauser och avslutningen. Förövrigt ska allt material ses som hinder, det är det talade ordet som ska ha huvudrollen. I rummet får ingen klocka finnas, och från och med arbetsfasen ska terapeuten undvika att bära armbandsklocka. Till ramen hör också att man avstår från att börja en terapi just innan ett längre uppehåll, och om man gör det i alla fall, bör man räkna med att i viss mån få börja om efter uppehållet. Det innebär att man ska kunna planera in en ostörd narcissistisk fas, vilket kräver ungefär tre månader som mest. Vid perversion eller avstannade krisreaktioner räcker en månad som regel till. Förfar man på detta sätt behöver man sällan ta till de krångliga rutinerna med en ersättare i samband med pauser, utan man kan i stället utnyttja pauser till ett delegationsförfarande, där klienten bestämmer vilken gång som ska vara den sista respektive den första före och efter ett uppehåll.

Sist, men inte minst, bör man ha klart för sig var terapin befinner sig i förhållande till hela vårdprogrammet, vem som har ordinerat terapin, vem som är patientansvarig läkare och vem som har hand om klientens omvårdnad inklusive alla frågor beträffande medicinering och intyg.

UTBILDNING

Utbildning i jagstrukturerande psykoterapi har hittills bedrivits systematiskt på två nivåer. Dels en kortare utbildning i jagstrukturerande förhållningssätt, dels utbildning av psykospsykoterapeuter.

Utbildning i jagstrukturerande förhållningssätt syftar till att ge personal på vårdavdelningar, behandlingshem och mottagningar en förståelse av psykotikerns psykiska belägenhet samt en förmåga att tillskapa och även avsluta en så kallad bästisrelation med en psykotiker. Utbildningen, som löper över två terminer, är uppdelad i en teoridel och en grupphandledningsdel och omfattar en halv dag varannan vecka. Under första terminen genomgås teorin med hela gruppen, som exempelvis kan omfatta 6 personer. Några krav på förkunskaper ställs inte, ej heller krävs det inläsning av litteratur. Efter teoriterminen blir det ett par månaders paus, under vilken deltagarna ska organisera sitt arbete inför fortsättningen. Det handlar om att hitta ett rum som man kan disponera i en timme två gånger i veckan. Man ska ha tid för samtalet, för förberedelse och sedan för att göra anteckningar. Deltagarna ska också bestämma sig för vilken patient man ska öva sina färdigheter på. För att undvika missförstånd ska nämnas att patienterna inte bara används som övningsobjekt, utan de brukar förbättras till både funktion och mående av att delta. För personalen på en avdelning kan samtalen inte bli så regelbundna som man kunde önska på grund av arbetets schemaläggningen, och det är inte heller möjligt att helt renodla deltagarnas kontakt med sina respektive patienter till att enkom omfatta samtalsituationen. Trots dessa begränsningar har det ändå fungerat ganska bra, troligen beroende på att man under denna övningsperiod inte kommer längre än till tidig arbetsfas. De nämnda komplikationerna uppvägs också av att det faktiskt är avdelningspersonalen som tydligast ser de uppkomna förändringarna. Hos patienter som de väl känner till får de dels uppleva att det går att vara tillsammans med dem enskilt på ett meningsfullt sätt, dels ser de mycket tydligt patienternas utveckling i positiv riktning.

Under handledningsterminen är deltagarna indelade i grupper om tre personer. Då får de i tur och ordning berätta om sina samtal och diskutera problemen. Den lilla gruppen är ett måste eftersom det ganska ofta händer att någon inte lyckas få till stånd en samtalsituation. Vad detta beror på varierar, men man måste bland annat respektera att deltagarnas motivation varierar påtagligt. Det händer faktiskt att någon i första hand deltar på grund av arbetsplatsens förväntningar och i mindre grad på grund av eget intresse. Å andra sidan kan man då ge ett större utrymme åt de som deltar aktivt. Handledningen av en grupp om tre deltagare behöver inte vara längre än 45 minuter.

Handledningen är som vanligt i detta sammanhang teknikcentrerad. Genom att identifiera avvikelser hjälper man terapeuten att få ut mest möjligt av sina ansträngningar. Dessutom ska handledningen tillförsäkra överblick och se till att deltagarna avslutar sina samtalsserier innan utbildningens slut.

Det är i samband med sådana utbildningar som någon bland personalen kan upptäcka sitt intresse för att fortsätta arbeta på detta sätt. Några går vidare till en psykospsykoterapiutbildning, andra kanske söker sig till grundläggande psykoterapiutbildning. För arbetsplatsen som helhet leder utbildningen till en ökad förståelse för den utvecklingspsykologiska bakgrunden till psykos, något som i vissa fall kan accentuera en motsättning mellan anhängarna av en biologisk respektive en psykologisk genes.

År 1990 rekommenderade socialstyrelsen en satsning på utbildning av psykospsykoterapeuter. Man diskuterade två nivåer på utbildningen, en som låg inom den statliga psykoterapeututbildningen, och en på landstingsnivå. Den senare sågs kanske som ett komplement till den tidigare steg 1-utbildningen. Det är utbildning på den senare nivån som redovisas här. Innan den statliga psykoterapeututbildningen kan ta itu med sin del, behövs troligen utbildning av ett antal lärare och handledare.

Utbildning av psykospsykoterapeuter på landstingsnivån är fortfarande under utveckling. Den design som här följer är den vi har erfarenhet av, därav följer inte med nödvändighet att den är den bästa. Den härvarande utbildningen är treårig. Huvudmomentet är handledningen, som uppgår till 80 timmar individuellt. Under denna tid hinner deltagaren bedriva 4-5 psykospsykoterapier, fler om klienterna har en perversionsstruktur. Tidsåtgången för terapeuterna är 2 x 2 timmars terapiarbete i veckan, en halv timmes handledning och ungefär en timme för erfarenhetsutbyte mellan terapeuterna. Det sista momentet utgörs i praktiken av att terapeuterna träffas en gång i veckan för att dela erfarenheter och ge varandra stöd. Den narcissismdränering som arbetet innebär, särskilt i början, gör ett kamratstöd nödvändigt, samtidigt som man kan ge varandra tips och råd. Sammanlagt blir det med pappersarbetet inräknat närmare en dag per vecka.

Önskvärda förkunskaper är en grundläggande psykoterapiutbildning (steg 1). I de fall detta krav inte har varit uppfyllt, har deltagaren gått steg 1 jämsides med psykospsykoterapiutbildningen.

Tre år kan framstå som lång tid för en utbildning på denna nivå. Erfarenheten visar dock vikten av att ha mött ett flertal olika klienter. Först då kan man vara tillräckligt avslappnad inför den uppgiften. I början får terapeuterna kämpa med att sortera ut ambitionen att lära sig metoden från ambitionen att vilja förändra klienten. Klientens förändring ska komma från tredje position och inte från terapeuten, men det är lättare att lära sig att säga än att praktisera. Att tala i preterium och ensam ha ansvaret för hela sessionen utan att anspänna sig eller bli passiv, kräver sin tid. Att lära sig att delegera, distinkt och med kraft, och sedan på slutet låta sig strykas som ett rat kräver också att man genomför ett flertal terapier.

Efter utbildningen har terapeuterna en så grundlig teoretisk och praktisk förståelse av metoden att de även kan ge konsultation till andra vårdgivare. Inom de flesta vårdområden utgör de icke-neurotiskt strukturerade ett markant handläggningsproblem, och psykospsykoterapeuternas insatser kan i många fall underlätta situationen avsevärt.

NARCISSISTISK FAS.

Anders har invandrarbakgrund och har adopterats till Sverige. Han minns ingenting från sitt ursprungsland. Han har vårdats vid ett tillfälle för självmordstankar innan han kom till behandlingshemmet, där han pendlade mellan manisk och depressiv sinnesstämning. Enligt den psykiatriska bedömningen har han en borderlinepersonlighet.

När Anders börjar sin terapi är han slarvig med utseendet, tung, ointresserad varför terapeuten får stå för aktiviteten. När terapeuten inte hittar något inspirerande område blir det tyst och trögt. Anders blir mera levande när intresset fokuseras på vädret, veckoschemat och hemmets planlösning, som man hjälps åt att rita. Efter två månader är Anders fortfarande trög och måste dras med av terapeutens intresse. Efter tre månader noteras det att Anders tidvis är mera pratsam och engagerad. Det visar sig att han läser böcker och intresserar sig för sina rötter. Han kommer självmant och i tid, sitter ned i väntrummet. Tittar på terapeuten och söker kontakt.

Under 15 - 20 sessioner har terapeuten således tämligen ensam fått vara den aktiva i samtalen, och det utan att ställa frågor eller överhuvudtaget vända sig direkt till klienten. Följande mall sammanfattar förhållningssättet i den narcissistiska fasen.

- Träffas två gånger i veckan, samma tid och samma plats, 20 minuter per gång.
- Om klienten undrar varför, då har det redan bestämts av andra.
- Föra en monolog kring klientens närmaste samtida omgivning.
- Inte fråga utan medge att man inte vet det och det.
- Innan samtalet bestämma sig för ämne(n).
- Tala på ett opolariserat sätt.
- Inte svara på frågor, utan hålla med om undringar.
- Inte säga emot klienten.

- Inte vara ambitiös, inte försöka hinna något.
- Det viktiga är att man syns.
- Notera tecken på idolisering.

För att klara detta kan man underlätta för sig med att använda några minuter innan sessionen till att tänka ut vad man ska intressera sig för. Det är då bra att ha en lista över möjliga ämnen. Dessa är ju de samma för alla klienter. När man har bestämt sig för ett ämne, då har man det i bakhuvudet. Det man har i bakhuvudet fungerar som en baktanke, det vill säga att man som terapeut refererar tillbaka till denna föresats under sessionen och baktanken blir på så sätt en generell referens. Därmed får den samma funktion som S2. Terapeutens förutbestämda intresseområde ger S1, som är klientens position, en mening. Detta är lockande för klienten, för visserligen har klienten hela tiden haft en omgivning, men inte någon meningsfull sådan, där delarna relaterar till varandra. Ett villkor är dock att intresset gäller sådant som är för sinnena, och inte tillhör dåtid eller framtid som inte alls angår klienten.

Syftet med den narcissistiska fasen är just att få till stånd en preliminär förbindelse mellan S1 och S2, en som kan bilda bas för nästa steg. Symptomet på att så är fallet är just idoliseringen. När idoliseringen är välutvecklad ska en viss del av den delegeras till klienten. Det man delegerar är tidshållningen, så klienten håller reda på när sessionen är slut. Man vinner olika saker med detta. Dels förs en del av makten över till klienten, och därmed också en del av ansvaret, vilket, som man vet, inte i sig kan delegeras. När det åligger klienten att avbryta sessionen kommer han också att få sista ordet. Sista ordet har en retroaktiv effekt på hela sessionen, nämligen att fastställa dess innebörd. Även detta en S2-funktion, men en mera regelrätt sådan. I detta sammanhang ska nämnas att detta moment kräver disciplin av terapeuten. Vi är så vana vid att ha initiativet och styrningen att det inte är alldeles lätt att avhålla sig från småsnack och slutkläm när klienten ska gå. Som terapeut ska man, om man handlägger slutet korrekt, känna sig en aning osäker och lämnad när klienten går.

En delegation är en polarisering. Den är det enda undantaget från regeln att inte polarisera. Man måste både ha och använda makt för att flytta på makt. Annars blir det som när en fransman sålde Eiffeltornet till en turist. Så först ska man försäkra sig om att idoliseringen är så utvecklad att man kan delegera utan att tappa hela sin makt, sedan ska delegationen göras så att det faktiskt upplevs som en maktförlust för terapeuten. Det finns sedan inte så värst många olika formuleringar att använda.

En är: *Jag vill att du från och med idag håller reda på när det har gått 30 minuter.* Budskapet ska vara helt klart, ingen luddighet som i: *Det vore kanske bra om du kunde hålla reda på när vi ska sluta.*

Anna var efter tre månader fortfarande lite trög och inga säkra tecken på strukturering märktes. Däremot var det i förhållande till den första månaden tydligt att en idolisering förelåg, och terapeuten uppmanades av sin handledare att delegera tiden till Anna. Följande gång visar det sig att Anna fattade tidsdelegationen som om terapeuten ville att hon skulle komma i tid, vilket hon då började göra. Däremot fick terapeuten fortfarande påminna henne om när de skulle sluta.

Fastän man gör en tydlig delegation i rätt skede av terapin är det ändå inte helt säkert att klienten de första gångerna klarar av att överta uppgiften. Man får därför ha marginaler till nästa klienttid så man inte blir stressad. Och framför allt måste man passa sig för att inte ta tillbaka delegationen genom att själv hålla reda på tiden. Det kan vara nödvändigt att ta av sig sin egen klocka så man inte automatiskt tittar på den. Känner man sedan på sig att det måste ha gått mer än 30 minuter, har man möjligheten att fråga klienten hur mycket klockan är. Här ställer man alltså en fråga, men om något som endast klienten vet, och som utlöser klientens initiativ och beslut, vad klockan än är.

Vilket skede i den narcissistiska fasen som är den rätta, är någonting man lär sig efterhand. Det finns dock riktlinjer. Här följer en lista över tecken på idolisering, en lista som gjordes upp av psykospsykoterapeuter, som vid en konferens i januari 1994 sammanställde sina erfarenheter.

IDOLISERINGSTECKEN

Tidiga:

Kommer självmant och i tid, sitter ned i väntrummet.

Ler vid åsynen av terapeuten.

Tittar på terapeuten och söker kontakt.

"Hejningsgest" vid avfärd.

Klär och kammar sig innan sessionen.

Varken tidiga eller sena:

Känslig för förändringar i rummet.

Håller med om allt.

Använder terapifraser vid sessionens slut.

Sena:

Väljer samma kläder, frisyr och färger som terapeuten.

Kritisk mot andra ställen/mot tidigare bästis.

Intresserar sig för det terapeuten valt att intressera sig för.

För sena:

Frågar till råds eller är fysiskt inställsam.

Delegerar man tiden för tidigt kan det gå som i denna terapi. Hans-Göran är en 19-årig man, som kommit till behandlingshemmet via en psykiatrisk klinik, där han vistats i omgångar på en akutavdelning och på en rehabiliteringsavdelning. Intagningsorsaken var psykotisk depression. Vid terapins början är han lugn, välvårdad och lättsam, men initiativfattig. Han informerades om att man ska gå igenom hur det ser ut omkring honom, och sedan hur det har varit tidigare. Detta ska ses som ett led i behandlingen, som är ordinerad från behandlingshemmet. Något mera känner inte terapeuten till. Efter att under 14 dagar, eller 4 sessioner, ha gått igenom hans rum på behandlingshemmet, hans bostad på hemorten, hans övriga närmiljö och veckoschema tycker terapeuten att idolisering föreligger. Hans-Göran är mera avspänd och rätt glad. Han har dock ingen klocka, men uppmanas att ha det nästa gång då han ska börja hålla reda på tiden när sessionen ska sluta. Uteblir nästa gång för ovanlighetens skull. Terapeuten fick ringa behandlingshemmet, som skickade iväg Hans-Göran. Istället för att ta medansvar för terapin och visa detta genom att komma i tid uteblir således klienten. Antagligen har idoliseringen varit så svag att det efter delegationen fanns så litet kvar hos terapeuten att dennes attraktion blir för svag för att locka klienten till terapin. Hans-Göran var en trevlig ung man som det var lätt att tycka om, och terapeuten antecknade inte vilka tecken på idolisering som faktiskt förelåg.

Om man i stället dröjer för länge med att delegera tidshållningen, alltså drar ut på den narcissistiska fasen, finns det risk för ett utagerande av klienten. Det beror på att även en terapeut som är van vid det icke-polariserande förhållningssättet ändå riktar en viss del av sin utstrålning mot klienten, och man kan då få se både aggressiva och erotiska utspel. Det är därför ingen fördel att 'för säkerhets skull' förlänga den narcissistiska fasen, utan det bästa är antagligen att noga notera idoliseringstecken och diskutera situationen i handledningen.

Gerd är vid terapins början redan utskrivet från psykiatrins behandlingshem och sammanbor med en invandrare, som hon just gift sig med. Efter en månad föreligger en tydlig idolisering, men tiden delegeras inte förrän efter ytterligare tre månader under vilken tid Gerd hinner skilja sig, utebli, omväxlande med att kräva - och få - sessionen förlängd.

I och med att tiden delegeras har man definitionsmässigt övergått till arbetsfas. Den makt som idoliseringen ger över klienten, och som man återför en del av genom delegationen, är enkom till för att få klienten med på att från och med nu arbeta med klientens personliga historia. Därmed lämnar man det samtida, som är för sinnena och övergår till sådant som bara finns i tankarna. Alltså till något som inte existerar som ett meningsfullt sammanhang för psykotikern. Historien angår honom inte, och det innebär att han kan tycka att man har tappat intresset för honom när man envisas med att intressera sig för skolan, lekkamraternas bostäder och alla andra ovidkommande detaljer. I övergången till arbetsfas kan man också ha användning för att visa ett blandat intresse, alltså för både nuet och det förgångna. Om man trots noggranna noteringar av idoliseringstecken i alla fall är i tvivel huruvida tidpunkten för delegationen är rätt, kan man på försök rikta sitt intresse mot det förgångna och se om klienten hänger med, eller om han sjunker tillbaka i passivitet. Likaså kan man inne i arbetsfasen behöva intressera sig för nuet om klientens mående av någon anledning försämras på ett oroande sätt, genom att åter syssla med omgivningens detaljer fyller man klienten med narcissism, och det har en helande inverkan.

ARBETSFAS.

Liksom i den narcissistiska fasen håller man sig till ovidkommande detaljer. Människor och känslor och relationer bör undvikas. Att tala om sådana ämnen kräver intersubjektivitet och en god metaforisk förmåga hos klienten. Psykotikern är visserligen utsatt för relationer, han påverkas av människor som rör upp en mängd affekter inom honom, men han kan inte prata om det förrän i slutet av terapin, då hans språkliga struktur har utvecklats. Skulle man ge sig på att avhandla dessa ämnen då utgår man från att psykotikern har en förmåga som just terapin ska förse honom med. Avhåller man sig från att tala om människor, då kan man på köpet uppleva att klienten spontant i slutet av arbetsfasen kommenterar personer i sin omgivning och har synpunkter på dem, och man kan då notera detta som ett strukturtecken.

Även i denna fas bör man förbereda sig innan sessionen så man har ett eller ett par uppslag i bakhuvudet. Det är endast fantasin som sätter en gräns. Men även fantasin kan behöva draghjälp, och en kollega gjorde upp en lista över tänkbara ämnen:

CHECKLISTA

FÖR OMRÅDEN I JAGSTRUKTURERANDE PSYKOTERAPI

1. Barndomshemmet, senare hem
geografi, typ av bostad, planlösning
vem sover var o. s. v.
grannskap, grannar, lekområden
2. Dagis, lekis, kyrkans barntimmar
var, vem hämtar, lämnar
kompisar, fröknar
3. Skola
läge, avstånd, skolväg, ledsagare,
bänkkamrat, lärare, roliga ämnen,
tråkiga ämnen, raster, matsal,
gymnastik, bad, musikskola,
läxläsning, låg-, mellan-,
högstadium, gymnasium, högskola,
klassfester, utflykter,
skolavslutningar.

4. Kompisar
skola, fritid, adress, förlust av,
5. Kolonivistelse
när, var, regi, initiativ
6. Konfirmation
läsning, läger, kyrka, präst
7. Intressen
lekar, idrott, musik, föreningar, den
första cykeln tillsammans med vem,
initiativ, kille, tjej
8. Sjukdom
återkommande, sjukhusvistelser,
familjens engagemang
9. Föräldrarna
gifta, sammanboende, separation,
yrken, intressen, nya partners
10. Syskon, halvsyskon
gifta, sammanboende, separation,
yrken, intressen, boende
11. Mor- och farföräldrar
gifta, sammanboende, separation,
yrken, intressen, boende,
12. Funktioner i hemmet
läxhjälp, hushållsarbete,
trädgårdsarbete, morgon-, och
13. Födelsedagar, helger, semestrar
hur man firar, umgänge, rutiner
14. Namnet
Ursprung, smeknamn, andra med
samma namn

*Gudrun Östlund
Palle Villemoes*

Samma lista kan användas vid slutet av arbetsfasen som en kontroll på att man har täckt in de viktigaste områdena i historien. Det var egentligen i detta syfte som den utarbetades. I början trodde vi att man bara behövde arbeta med historien tills klienten var strukturerad, och att sedan endast var avslutningen kvar. Det visade sig dock att om man lämnade luckor i historien var risken för återfall stor.

Olov började sin terapi för två år sedan. Han var då inlagd på en psykiatrisk klinik för schizofreni. Terapin löpte planenligt, och i takt med förbättring i hans tillstånd trappades omhändertagandet ned. Efter ett år skrivs Olov ut och reste till sin hemtrakt, varför terapin gör ett uppehåll. Två månader senare läggs Olov in akut med ångest, tomhetskänsla och depression. Detta medför dock att terapin kan börja igen och man går nu igenom de luckor som lämnades samt genomför en regelrätt avslutning. Ett år senare befinner sig Olov sig fortfarande väl och är utskriven.

I arbetet med historien går man till väga på samma sätt som under den narcissistiska fasen. Det område eller de inslag som man intresserar sig för, ska bli detaljrikt belyst så terapeuten kan se hela situationen framför sig. Som en dokumentärfilm, eller kulisserna till en viss scen i en teaterpjäs. När terapeuten kan se det hela framför sig, då kan klienten det också, och det får effekter. När detaljerna sätts ihop till ett sceneri ger det historiens huvudperson en närvarokänsla. Historien får effekt i efterskott. Man kan jämföra det med våra drömmar. Drömbilderna är nya för oss, det är ju endast dagsresterna som är bekanta, men när de används som inslag i drömmen blir effekten en helt annan. Det är drömmen som sceneri, som helhet, som inger oss den sinnesstämning, som ibland är det enda vi kommer ihåg efter uppvakandet. Man säger då att det ligger en tanke bakom drömmen, den latent drömtanken, och att vi har hört dess budskap utan att fatta det. På samma sätt blir terapeutens intresse för att få en bild av klientens historiska scenerier just en effektiv baktanke genom att den drar in klienten i en kontext.

När Olov i ovanstående exempel för till sin hemtrakt medförde detta troligen att han konfronterades med områden i sin historia, som ännu inte var berättade, och därför inte heller symboliserade. Det visar sig sedan att han har haft en laddad relation till sin mamma, och när terapin återupptogs kunde även detta område åskådliggöras. Någon bearbetning handlar det inte om, utan själva berättelsen är bearbetningen.

Vid neuros kan traumatiska händelser trängas bort, och när de sedan erinras kommer affekterna, och deras innebörd och överdeterminering behöver bli genomarbetade. Så inte vid icke-neurotiska strukturer, där berättelsen i sig är traumat. När den påfrestande händelsen ägde rum kan den ha varit påfrestande eller ej, men den lämnar inte något sammanhängande minne och psykotikern saknar bortträngningsförmåga. Det är därför man inte ser något krisförlopp hos dem. Deras liv kan ha varit omskakande, och väcka många känslor hos terapeuten, men det är fritt från krisreaktioner. Traumata passerar obemärkta eller utlöser psykotiska reaktioner eller ageranden. Först i samband med arbetsfasen, när händelsernas sammanhang och följder blir fattbara för klienten, kommer reaktionen. Det är därför arbetsfasen är påfrestande för klienten, och man får anpassa tempot så belastningen inte blir för stor. Å andra sidan bör inte heller terapin bli för likgiltig, ty då växer ingen historia fram, och klienten blir inte huvudperson i den berättelse som historien ska bli om den ska vara effektiv som *sinthome*¹ och medföra kastration. Vid en lagom takt och intensitet i historiarbetet uppträder en viss sorgsenhet och tyngd hos klienten i denna fas. Sorg är huvudsymptomet vid kastration.

I exemplet i början av avsnittet om den narcissistiska fasen, Anders, noteras 8 månader efter terapins början och en bra bit inne i arbetsfasen, följande tecken: Anders är dämpad, mår inte bra, tänker på döden. Lite om jul hos mormor. Har börjat drömma om sina barndomsminnen. Tung, suckande.

I det nästa exemplet, Hans-Göran, står det i anteckningarna efter en månad att han är lite mindre glad. En viss sorgsenhet kunde sedan göra sig märkt an och av under resten av terapin.

I vissa fall lyser historiens kastrerande effekt igenom, som hos denna 25-åriga kvinna som tio månader in i sin terapi angav att hon sörjer sina förlorade år, är besviken på sina föräldrarna, på behandlingshemmet och på en väninna.

---

¹ Skrivningen *sinthome* har flera skäl, dels är det en äldre stavning av symptom, dels alluderar det i sina delar till dess användning i samband med genomgången av James Joyce' författarskap i seminariet *Joyce avec Lacan* 1975.

Är man för enveten i sitt intresse för klientens historia, och särskilt om man är ivrig efter att snabbt fylla ut luckor som man uppfattar som viktiga, kan man utlösa ett agerande av nedstämdheten istället.

En 22-årig man **Johan**, som har haft psykiska besvär sedan 14-års åldern var i arbetsfasen pigg och sammanhängande. Han hade känt sig övergiven av sin pappa och detta uppfattades av terapeuten som ett viktigt inslag i besvärens genes. Under en session talar man mer om släkten, om mormor och morfar, och klienten uppvisar ett visst släktforskningsintresse och är reflekterande, pratar i sammanhang. Är besviken på pappa. I helgen efter sessionen gör han ett suicidförsök med tabletter och återkommer via intensivvårdsavdelning till behandlingshemmet. Där är han pigg och glad. Anger att tablettintaget var en ingivelse, men att det också var en vändpunkt. Han hade börjat tänka över religiösa frågor i sammanhanget.

I detta fall kan ingivelsen ha varit en hallucinatorisk inbrytning av Fadersnamnet i samband med att terapeuten intresse för pappans roll under uppväxtåren för snabbt drog klienten ut över kanten i en historisk lucka.

I genomgången av historien bör man vara uppmärksam på luckorna. Man upptäcker dem på att klienten ogärna pratar om vissa område av det förgångna. Antingen minns de inte eller också blir de fåordiga och terapeuten intresse inspirerar dem inte. Då lämnar man detta område till en annan gång. När klienten längre fram i terapin börjar bli så strukturerad att associationerna hänger samman och det ena minnet drar med sig det andra, framkommer även klientens tankar beträffande det som fattas.

Anders hade inga minnen från sitt hemland, när det efter drygt ett halvt år kom på tal blev han osammanhängande och sedan uppspelt. Pratade om 'Idioten' och yttrade bibelcitat. Två år senare berättade han spontant om hemlandet, och lekte med tanken på hur hans liv hade gestaltat sig om han blivit kvar där.

Mot mitten av arbetsfasen brukar klienterna bli mera självgående. När tankarna länkas i varandra kommer också många minnen spontant. De får själva ett aktivt intresse för att forska i sin bakgrund. Det börjar uppträda fler och fler människor i deras värld, människor med olika personlighetsdrag. Terapeutens uppgift blir nu att dosera arbetet. Man styr tempot genom att i början av sessionen hålla sig till nuet, och spara historiarbetet till slutet av sessionen. För effektens skull är det viktigt att klienten får sista ordet när intresset riktas mot historien, då är det den klienten tar med sig från terapirummet, och det är i den klientens identitet ska förankras. Om man i stället började med historien och slutade med nuet, blev historiarbetet närmast bortkastat.

Terapeuten har även en annan viktig uppgift, nämligen att notera strukturtecken. Den struktur som nu träder i kraft är den sekundära narcissismens. Klienten dialektiseras och får ett nytt djup i sin personlighet. Förändringarna är slående, särskilt för personal som är vana vid att omgås med psykotiker. Den nya dimensionen hos klienten får en inspirationseffekt på terapeuten. När strukturtecknen börjar uppträda måste man som terapeut helt enkelt berätta om det för någon. Även terapeuten anteckningar blir annorlunda. Från att vara stenografiska noteringar blir de till en berättande, epifanisk, text. Förändringen har dokumenterats och diskuterats av Peter Jansson i ett psykologexamensarbete 1993².

Nedan följer en sammanställning av strukturtecken från samma konferens som de tidigare redovisade idoliseringstecknen.

---

² Peter Jansson, Jaget och dess text. En tillämpning av en textteoretisk analys på minnesanteckningar från jagstrukturerande psykoterapi, baserad på Lacan. Umeå universitet, tillämpad psykologi 1993.

Tidiga: Smidigare rörelser.
Den ena tankegången drar den andra med sig.
Sträcker på sig.
Sysslar med terapin mellan gångerna.
Håller reda på terapeutens återbud.
Upptäcker omvärlden.
Kollar terapeuten med ögonen innan yttranden.
Inspirerar terapeuten.

Mitt: Eftertänksam.
Allvarligare.
Klarar smärre kriser.
Självreflexion.

Sena Justerar värderingar och preferenser.
Kan prioritera.
Tar upp tråden från förra sessionen.
Undrande.
Funderar på framtiden.
Använder bildspråk.

Flera av de följande strukturtecknen hör samman med kastrationen (allvaret) och subjektets manifestationer (den frågande attityden). En viktig strukturmarkör är framtidsfunderingarna. Först när den imaginära ordningen har stabiliserats utav den symboliska ordningen genom att den har trätt i kraft, kan förväntningar på framtiden dyka upp, ofta i negativ form som en farhåga för att de psykiska besvären ska kunna komma tillbaka. Peter Janssons uppsats som nämndes ovan, visade tydligt hur framtiden i slutet av arbetsfasen blir ett frekvent samtalsämne.

Vissa av dessa behöver kommenteras. Att kroppen uppvisar smidigare rörelser beror på att kroppens mall nu fungerar. Det fullt utvecklade spegelstadiet förser nu klienten med en imaginär andre och en fungerande grammatik aktiverar drifterna och deras kroppsliga dynamik. Detta illustreras också av tredje punkten som är en observation från en terapi, där en klient under en period sträckte på sig vid sessionens slut som ett erkännande av separationsförlustens kroppsliga aspekt.

Att den ena tankegången drar den andra med sig är uttryck för att språket har fått en metaforisk funktion. Det som nu sker är helt enkelt ett uttalat *på tal om x, så kommer jag att tänka på y*. Det är en språkfunktion som pågår automatiskt, så den medför också att klienten sysslar med terapin mellan gångerna.

Klienten upptäcker omvärlden, kollar terapeuten innan sina yttranden och håller reda på terapeutens återbud, alla dessa är uttryck för den dialektiska omkastning som äger rum. När klienten identifierar sig med sin spegelbild kommer han att söka sitt ursprungliga vara i omvärlden och hos andra. Det är också i detta skede som klientens historia börjar bli befolkad.

AVSLUTNINGSFASEN.

När det föreligger säkra tecken på strukturering, främst dialektik och subjektiva funktioner, och när det inte är luckor kvar i den historiska genomgången kan avslutningsfasen påbörjas. Eftersom den löper över två till tre månader kan man låta smärre luckor finnas, dem hinner man fylla ut. Likaså kan man i början av avslutningsfasen åter gå igenom en del av det som täcktes in i arbetsfasens början för att få detta belyst av en klient som nu har associationsförmåga och som kan befolka scenerierna. Men utöver detta ska man vara inställd på att avslutningsfasen är klientens, både vad gäller initiativ och innehåll i sessionen.

Övergången från arbetsfas till avslutningsfas markeras av att klienten bestämmer slutdatum. Detta delegeras till klienten på samma sätt som tidigare delegationer. Det är viktigt för resultatet att avslutningen genomförs korrekt, och därför anger man i delegationen ramarna i form av tänkbara ytterpunkter. Det kan se ut enligt följande:

En sådan här terapi kan ju inte hålla på hur länge som helst, så nu vill jag att du bestämmer vilken gång som ska vara den sista. Man tar fram almanackan så bägge kan titta på de närmaste månaderna. Välj ett datum någon gång mellan 14 september och 10 november. När klienten därefter pekar ut en dag frågar man vilken han/hon menar så det också blir sagt av klienten, och man accepterar valet utan att orda mera om det, och lägger almanackan åt sidan. Det är meningen att klienten ska säga ett datum, och att just detta ska vara sista ordet i denna sak.

Det är av avgörande betydelse att detta moment är strikt och entydigt. I annat fall kan man råka ut för ageranden.

Efter något års terapi är **Johan** reflekterande och tydligt temporalt strukturerad. I berättelsen om hans gymnasietid har det nu dykt upp flera namngivna flickor. Han har tagit kontakt med en kompis och funderar också på att återgå till sitt tidigare arbete. I mitten av september delegeras avslutningen och sista dagen blir 29/10. Följande anteckning är: Kom ej. Gången därefter kommer han och har en liten nostalgisk återblick på barndomstrakten, och en dröm om det lyckliga hemmet. Han simmar med pappan, och har varit ute och ätit med mormor. Nästa session: Uteblev, terapeuten är nu ett rov för inre strid. Ska, ska inte ta kontakt. Johan kom inte heller den 29/10. Den 30/10 hade terapeuten en lapp på sin dörr, om att ringa Johan. Han säger då att han uteblivit för att han har sommardäck på bilen och det

var halt. Nu har han köpt vinterdäck och avser att komma den 5/11 för att avsluta, vilket han också gör.

Klientens utageranden kan vara små, och då kan man se på dem som initiativ och låta klienten bestämma. **Hans-Göran** bedöms i början av september vara klar för avslutning och det delegeras till honom att välja en sista gång mellan v 41 och v 45, han väljer 23 oktober, alltså mitt i intervallet. Säger i samma veva att han framöver endast vill komma på onsdagarna, i viss mån av hänsyn till skolan. Denna uttunning av sessionerna var inte planerad, och enligt terapeuten inte önskvärd, men att gå emot klientens önskemål skulle vara ett ännu värre alternativ genom den maktmarkering det skulle innebära i ett skede där initiativ och självbestämmande ska optimeras genom att terapeuten släpper styrningen till klienten.

Initiativet, och identiteten som bäddar för självständighet, hämtar klienten från sin historia, som då också ger auktoritet. Terapeutens maktpotential är dock fortfarande stort, och om denna potential används kommer terapeutens auktoritet att dominera. Om man blott betänker att auktoriteten och dess makt är symptom på Fadersnamnet S2, då inser man att det enda ställe där detta inte bör lokaliseras nu är hos en annan person, om det ska få en inbyggd förbindelse med S1 hos klienten. Avslutningen av terapin med Hans-Göran gick planenligt. Terapeuten refererar samtalet således:

"När han kommer börjar han med att konstatera att det är sista gången, och att det är svårt att komma igång. Jag säger att nu är jobbet gjort, det dom ville vi skulle göra, eller rättare det var han som mest hade jobbat.

Han berättar att han känner sig säkrare och stabilare. Humöret är jämnare. Han börjar nu få lättare för att prata med obekanta, upptäcker att de är som han. Uppenbart håller han på att summera. Jag säger att han då har fått se att om man gör en satsning, då kan man också få något ut av det.

Därefter berättar han om meditation, om hur bra han numera kan koncentrera sig, tidigare för tankarna iväg. Nu kan han tänka på andningen i flera minuter, sedan kommer det associationer, som han kan följa - den ena tanken föder den andra (mitt förslag till beskrivning, som han ivrigt bejakar).

Resonerar normalt, med upptäckarglädje och med åhöraren inräknad.

Konsulterar slutligen klockan och reser sig och går. Stannar upp som vanligt en aning ute i korridoren och hejar som avsked.

Sorg och förlust och psykisk amputation för mig efteråt i några timmar, sedan viss stolthet över ett väl utfört jobb."

Trots denna till synes helt korrekta avslutning måste ändå en viss liten gnutta auktoritet ha stannat kvar hos terapeuten, för efter 3 månader händer följande: Föreståndaren för behandlingshemmet ringer i ett ärende, och säger på slutet: Hans-Göran undrar om han kan få en tid, det är någonting han vill fråga om. Terapeuten ger efter för sin nyfikenhet och ger en tid inom en av de närmaste dagarna. Detta inte särskilt regelrätta återbesök refereras på följande sätt:

"Kommer i tid. Jag har valt att träffa honom på min expedition, och inte i det rum där terapin ägde rum, detta för att markera att det var fråga om en annan situation. Hans-Göran är mera smakfullt klädd, med en färggrann skjorta. Han har ny frisyr och ett ledigare uppträdande. När vi har satt oss tar han fram några pappersark. På ett av dem känner jag igen hans 'stolpe', en färglagd och indelad grafisk framställning av hans historia. De övriga arken är textförsedda. Ett av dem skjuter han över mot mig och jag läser. Lättläst handstil med normal satsbyggnad.

Det han vill diskutera är att han är rädd för främlingar. Det tar emot att gå ensam till kursen, där han som oftast möter främmande. Kommer några för honom okända bekanta till hans kamrater in i rummet, blir han hämmad och tyst. Kommer han till tals med dem blir det i stället en kick. I en full buss kan han få samma blockering och obehag.

Den andra människan har fått en ny betydelse. Som förklaring har Hans-Göran olika förslag. Fast han letar efter en förklaring har han hela tiden en känsla av att den egentliga orsaken flyr undan. De mer eller mindre plausibla orsaker han redan kommit på lämnar övrigt att önska. Onödigt pedagogiskt förklarar jag hur det som fattas i historien dyker upp hos andra människor, fast man inte vet vad det är. Hans-Göran undrar då vad som kommer först, tankar eller känslor. Tankar, säger jag att jag skulle gissa. Men då måste det ibland vara tankar man inte uppfattar, säger han. Det kanske finns underströmmar av tankar.

Skolan går bra, det är roligt att lära sig något. Matematiken har han halvhjärtat tålmod med, om något är svårt hoppar han gärna till nästa uppgift. Han har ännu inte gjort sitt yrkesval.

Om jag kommer på en förklaring, ska jag komma hit och berätta då, frågar han på slutet. Ja, gärna, svarar jag.

Den ängslan inför främmande som Hans-Göran relaterar vittnar om att den Andres begär, objekt a, har lokaliserats till andra människor, vilket i så fall är ett gott strukturtecken. I slutet av extrasamtalet förblev initiativet och sista ordet Hans-Görans, eftersom terapeutens accept blott gav detta eftertryck.

Om avslutningen inte lyckas få S2 lokaliserad till klienten till sist, kan terapislutet bli traumatiskt.

Per hade gått igenom faserna, men terapin fick långa avbrott på grund av att Per tidvis vistades i sin hemstad tio mil borta och inte kunde ta sig till terapin. En tid sköttes kontakten via telefon, men det var i längden ohållbart, varför terapeuten inriktade sig på att genomföra en avslutning per telefon.

Men en av de följande gångerna kommer han faktiskt. Har då med sig en lagom stor blomma som han antagligen impulsköpt. Är strukturerad och självreflekterande. Vill avsluta, men terapeuten står fast vid att de ska ha några telefonsamtal till. Dessa ska användas till att ge honom sista ordet. Han söker ögonkontakt, reflekterar över samtalen som han har upplevt som arbetsamma. Ett par dagar senare är han inlagd på psykiatriska kliniken, terapeuten fick aldrig någon telefonkontakt med honom. Avslutningen har inte fixerat Fadersnamnet hos honom. Terapeuten bestämmer sig för att hälsa på honom för att bädda för en rejäl avslutning. På avdelningen är Per deppig, men f.ö. lättkontaktad. Han vill inte fortsätta terapin och avslutningen dem emellan blir denna gång mera korrekt och efter några dagar skrivs Per ut till sin bostad.

Det kan efteråt diskuteras om terapeutens enväldiga beslut beträffande telefonkontaktarna återförde auktoriteten till terapeuten och att klienten därför inte fick sista ordet och då saknade en sammanhållande länk efter detta samtal.

SPECIELLA PROBLEM.

Är detta verkligen en icke-neurotiskt strukturerad klient?

Även sedan man har kontrollerat mot kriterierna i Hur jaget struktureras kan man vara i tvivel. Det har visat sig att man när man felbedömer en klient, då är det nästan alltid såsom bättre strukturerad än vad som verkligen är fallet. När sedan tekniken i en neurosterapi inte fungerar tvingas man omvärdera utgångsläget. Missbedömningar i den andra riktningen, alltså att en neuros uppfattas som en perversion eller som ett avstannat krisförlopp, är så ovanliga att det är svårt att påminna sig exempel härpå.

En neurotiker söker psykoterapi för att komma till rätta med sig själv, för att förstå sig bättre, eller för att reda ut varför det alltid går på tok i relationer. Redan vid första samtalet vill neurotikern komma in på sin barndom. Neurotikern ser de initiala formalia som ett hinder och deltar vänligt och litet förstrött i dessa, man kan märka att det som har upptagit klienten på vägen till terapin är vad klienten ska berätta om sig själv. Icke-neurotikern hänvisas till psykoterapi av andra, ofta i flera led. Somatiska besvär blandas med psykiska, både av klienten och av andra. Inte bara bilden är oklar, utan klientens ärende hos psykoterapeuten är diffust, det finns inte som hos neurotikern en strävan efter att komma till saken.

Är man alltjämt i tvivel, ska man börja med jagstrukturerande metodik.

Min klient säger ingenting, och inte verkar det bli någon idolisering.

Det är en situation som kan slita hårt på terapeutens lust och tålamod, och som lockar till att hitta på något, alltså lägga till någonting för att få gång i terapin, eftersom det är så svårt att hitta på nya områden när ingenting verkar intressera. Det är dock främst viktigt att man sansar sig och granskar sin teknik. Den vanligaste orsaken är att terapeuten har ambitioner å klientens vägnar och är ivrig efter att prestera en bra terapi. Bägge dessa aspekter tyder på att terapeuten har lagt beslag på merparten av parets narcissism och i viss mån har en polariserande attityd. Tänk hellre såhär: Vi kommer inget vart, kanske ska vi gå tillbaka några steg för att se om vi kan hitta en mera framkomlig väg åt ett annat håll. Ta gärna om något av det som behandlades först. Samtidigt kan man läsa sin egen beskrivning av klienten från det första

samtalet, och som oftast konstatera att det faktiskt har skett en viss utveckling. Klienten kanske kommer i tid, ja till och med några minuter tidigt, visar antydning till leende vid åsynen av terapeuten och sitter mera avspänt i stolen.

Om man ändå inte är nöjd så finns det dock vissa knep. Man kan visa ett visst intresse för klientens kläder. Inte så att man kommenterar dess utseende eller snitt, utan snarare tygets tvättållighet, hur lätt det är att stryka mm. Då riktas intresset lite närmare klientens person, vilket kan öka intensiteten. Man måste samtidigt akta sig för att bli för personlig och för att polarisera. Ett annat knep är att påstå något felaktigt, som tvingar klienten att korrigera. Det är ett enkelt sätt att få klienten att öppna munnen, men litet svårare att följa upp. Man kan säga: Du är alltså från Ytterlännäs. Det är ett konstaterande och ingen polarisering. Klienten, som egentligen är från Kramfors, korrigerar då terapeuten. Om klienten inte gör det, handlar det om autism eller dövhet. Om det är autism kan man kanske inte använda den vanliga samtalsituationen, utan får ta till korta gemensamma promenader där man kan kommentera det man möter, vädret och naturen tills det börjar komma respons från klienten. När det sedan uppträder idoliseringstecken, kan man återgå till samtalsituationen genom att delegera till klienten att bestämma vilken dag det ska ske.

Om man till sist tvingas inse att ingenting verkar lätta upp situationen, ska man inte dra sig för att ge upp. Ingen klarar allt här i världen. Man avslutar då med en delegation av sista gången. Pekar klienten inte ut en dag, tar man över och säger: Vi tar den 23 oktober som sista sessionen. Klienter hör nämligen allt som sägs och tystnaden tyder snarare på en överidentifikation av klienten med sitt språkrör än på allt för stor distans. De följande gångerna minskar man som vanligt på det egna initiativet och släpper mer och mer styrningen till klienten, dock utan att bli tyst.

Klienten kom första gången, men uteblev sedan.

Om klienten uteblir ska man sedan man väntat 5 minuter ringa till behandlingshemmet/ avdelningen och tala om det, så de kan få iväg klienten.

Avdelningen svarar på ovanstående telefonsamtal att klienten inte vill gå till sin terapi.

Detta är ett organisationsproblem. Avdelningen har inte förstått premisserna - att det är behandlaren som driver verket. Det kan också hända att avdelningen har förstått, men att den saknar motivation. Situationen kan inte åtgärdas från psykoterapeutens håll. Om man insisterar på att genomföra terapin hamnar klienten i en dragkamp, och det blir mycket ogynnsamma villkor för terapin. Egentligen finns ingenting annat att göra än att konstatera att terapin har initierats innan premisserna var klara, och att dessa måste klaras ut först.

Klienten betar sig helt inadekvat, hon lägger sig på golvet och flinar omotiverat.

Här har frågan om terapi kommit upp för tidigt i vårdprogrammet, situationen är för ovan och skrämmande för klienten. Dock är situationen inte helt omöjlig, men man får lämna rummet och ta gemensamma promenader på 20 minuter, samma sträcka varje gång, de första sessionerna. Alla psykotiker kan gå bredvid någon annan, men det är inte alla som kan sitta tillsammans med en främmande person. Under promenaden kommenterar man det man ser, vädert, vegetationen, djurlivet. Behandlingshemmet kommer med klienten, men man kan avsluta promenaden där. När idoliseringen utvecklats är det lätt att stegvist återgå till samtalsrummet. Ofta får man börja så när det gäller psykiatriska långvårdspatienter.

När jag delegerade tiden till klienten visade det sig att hon inte hade någon klocka.

Det gör ingenting. Klienten kan känna på sig när det har gått de avtalade minuterna, och om klienten inte spontant gör det, kan man ta upp detta: Hur lång tid kan det ha gått nu? Det är en fråga som liknar den man kan ställa till en klient som har klocka. Efter några gånger kommer klienten med klocka på sig. Det viktiga är att man vare sig tillhandahåller klocka eller tar tillbaka delegationen. Det är inte heller en bra lösning att skjuta upp delegationens ikraftträdande till en följande gång, så att klienten hinner skaffa sig klocka. En vilande delegation är för den icke-strukturerade ingen delegation.

Tiden delegerades och klienten hade klocka, men det fungerar inte, han drar obekymrat över tiden hur mycket som helst och förr eller sedan måste jag fråga.

Delegationen har inte gått fram. Det kan bero på svagheter i formuleringen som: det vore bra om..... eller: I den här typen av terapi är det klienten som ..... En sådan försiktighet i uttryckssättet fungerar endast på neurotiskt strukturerade människor. Delegation till en icke-neurotiker ska vara enkel, tydlig och polariserad mellan ett jag och ett du. Gör om delegationen.

Min klient vill absolut inte tala om skolan.

Området är traumatiskt. Låt det vara tills senare delen av arbetsfasen. Ofta kommer klienten själv in på ämnet då. Om så inte är fallet får man ta itu med det ganska försiktigt innan slutet delegeras.

Formellt handhar klienten tiden, men arbetet går trögt och utan lust. Några säkra strukturtecken kan inte märkas efter 4 månaders arbetsfas.

Detta är inte normalt. Antagligen dräneras ni för narcissism av en annan bästis, med ansvar för klienten. Bor klienten hemma?

Vi har gått igenom allt men jag får inte klienten att välja ett slutdatum. Hon säger att hon aldrig vill sluta.

Klienten är antagligen för strukturerad nu och gillar dig. Möjligen har hon också lyckats med att lägga historiarbetet åt sidan för att diskutera sitt aktuella liv med dig. Minska på ditt initiativ, återgå till historiarbetet och låt klienten ta över valet av områden. Efter ett par veckor kan avslutningen delegeras igen med bättre resultat.

Klienten var hos mig sista gången igår, men jag kände ingen sorg eller saknad.

Narcissismen var nog inte rätt fördelad vid slutet. Bli inte förvånad om det visar sig att klientens tillstånd är instabilt. Tar inte klienten med sig både terapin och äran för arbetet, då har du kvar dessa hos dig, det är därför det inte känns som en förlust att skiljas från klienten. I så fall är S1 och S2 inte lokaliserade på samma håll. Något hållbart supplement till Fadersnamnet har antagligen inte instiftats, varför strukturen inte är stabil. Om du, eventuellt via omvägar, får kontakt med klienten igen bör slutet göras om. Det tar ett par tre månader, men det betalar sig väl. Är du osäker på din teknik, begär handledning.

FORENKLET TEORIGENNGANG FOR UINDVIEDE.

Människan föds utanför språket men måste för att bli en talande varelse komma in i det.

?

Barnet är omtalat, menat och åsyftat i föräldrarnas tal och detta tal förgrenar sig i släkt och omgivning. Det betyder i första hand att andra vet vad barnet är, medan det självt inte har någon aning. Denna menande attityd till barnet är som mest koncentrerad till mamman, som för barnet är den mest betydande. För barnet är således mamman betydande, men det går inte att säga VAD mamman betyder. Mamman är en icke-verbal signifiant och kallas S_2 .

Det är via mamman barnet kan komma in i språket, för mamman talar ju med de andra, och när de inte är närvarande refererar hon till dem, och särskilt till pappan. Vad mamman syftar på vet inte barnet, bara att det finns någonting bortom mamman som har med talet att göra och som har stort inflytande på både mamman och barnet. Denna instans i tredje position kallas S_2 och den är en verbal, talad, signifiant, men vad den betyder är okänd. Denna S_2 är den symboliska fadern, Fadersnamnet. Det är först i efterhand detta förknippas med pappan och gör honom till en förkroppsligad auktoritet. I första hand förekommer Fadersnamnet såsom citat i mammans tal till barnet, som det som gäller, det man inte får och det man måste. Kort sagt en lag.

Det är alltså via mamman som S_2 kommer i förbindelse med S_2 , och det är det avgörande steget in i språket för barnet. Förmedlas inte denna förbindelse uppkommer en 'tidig störning'. Medan S_2 är en betydelse som man inte kan veta

Mamman är, innan hon för barnet blir en person, en omfattande betydelse, som barnet inte vet om och därför identifierar sig med, ty det man inte vet, det blir man, som man blir den melodi som kör i huvudet och vars titel man inte kan komma på.

vad det är, då är S_2 något man vet, men dess betydelse fattas. S_2 tar helt enkelt över moderns betydelse, så det som därmed tappas bort är den första signifianten S_2 . Det är som då Orfeus skulle hämta tillbaka Eurydice från dödsriket. Han fick inte vända sig om för att konstatera att det faktiskt var hon, så medan han gick på vägen tillbaka från underjorden fanns något betydelsefullt bakom honom, men som han inte var säker på vad det var, och när han vände sig om för att konstatera att det var Eurydice, då försvann hon igen. Namnet raderar ut objektet, det egentliga. Det är på så sätt språket för in en förlustdimension i människans utveckling.

Vad är en signifiant?

En signifiant är språkets strukturella beståndsdel. Dess funktion är att hänvisa till en annan signifiant, så den fungerar bara i förbindelse med de andra signifianterna. Om det låter teoretiskt, tänk då på följande situation: Man lämnar sin plats för att hämta någonting i ett annat rum, halvvägs dit kommer man på något annat, och sedan kommer man inte i håg vilket ärende man egentligen hade. Det som har hänt är att man har träffat på en signifiant, som man inte vet om att man har varseblivit, och kommit att

Ska man förklara språkets funktion, det att man med ett begränsat antal element kan åstadkomma hur mycket tal och skrift som helst utan att upprepa sig, då lämpar sig den strukturella språksynen bäst.

tänka på något annat.

Signifianten i sig betyder ingenting, det är därför man kan använda vad som helst som påminnelse om någonting man ska komma ihåg. I gamla dagar räckte det med en knut på någonting.

Signifianten kan jämföras med bokstäver, fast snarare är den ett fonem, alltså en ännu mindre komponent. Men som bokstäver betyder den ingenting i sig, först i kombination med andra bokstäver uppstår innebörd (signifié).

Signifianterna, som utgör ett begränsat antal, innebär lagbundna regler för kombinationer. Precis som för bokstäverna finns det kombinationer som inte går för sig. Liksom vissa kombinationer av människor inte heller är passande, vilket bland annat visar sig i det kända incestförbudet.

Upphovsmannen till den moderna lingvistikerna är Ferdinand de Saussure. Han använde schackspelet som en analogi där pjäserna kunde jämföras med signifikanter. Varje pjäs har en bestämd funktion. Denna funktion träder först i kraft när pjäsen används i ett schackspel. Dessemellan kan springarna användas som husdjur i en leksaksbondgård. I varje skede i spelet styr alla pjäserna varandras värde och möjliga drag. Mängden av pjäsernas möjliga funktioner är schackspelets själ. Det är en skatt av möjligheter, men också av lagbestämmelser. Denna skatt kallas A (stora A). A som i Annan. Denna Andra är en generell referens som när vi i en argumentering slutar med att säga: Du kan fråga vem som helst. Vem som helst i en annan position, som endast lutar till sitt förnuft utan att ta personliga hänsyn, representerar den Andre.

En schackpjäs som inte ingår i ett schackspel lyder under andra regler än en schackpjäs som deltar i ett spel schack. Likaså för människan. Deltar hon i egenskap av språklig varelse i det sociala sammanhanget gäller stora A för hennes göranden och låtanden, men om hon inte har strukturerats språkligt gäller helt andra regler. Det senare gäller för psykotiker och så kallade borderlinepersoner, som alltså följer andra regler än de som gäller för folk i gemen. Även om det provocerar oss, så är det ett strukturfenomen och inte ett utslag av trots eller provokation.

Frågan gäller nu vad som får en schackpjäs in i spelet, eller vad som kan hålla den utanför. Människans väg in i språkssystemet kallas för utvecklingspsykologi, och om den inte fullföljs uppstår en så kallad tidig störning. Resultatet blir att de vanliga reglerna inte gäller, och att man inte ska räkna med att man kan prata med dessa människor på det vanliga sättet. De är inte inplacerade bland andra människor som schackpjäser bland andra schackpjäser i ett spel schack. Det som inte fungerar är regler för kombination och substitution, och satslogiken. Då fungerar inte heller den symboliska identifikationen. Om man i ett spel schack saknar en vit springare, då kan denna ersättas med en knapp, bara den inte kan förväxlas med någon annan pjäs så fungerar den perfekt. På samma sätt kan människan tjänstgöra som busschaufför, maka, notarius publicus eller statsminister oberoende av utseendet, så länge detta kan särskiljas. Även tvillingar ser olika ut, men deras likheter kan användas som ett pikant inslag i film.

Det specifikt mänskliga hos människan är att hon är en talande varelse. Hur hon blir en sådan varelse beskrivs i utvecklingspsykologin, och psykopatologin handlar om hennes situation när den språkliga struktureringen är ofullständig.

Den språkligt strukturerade människan deltar vanligen i ett otal symboliska sammanhang under dagens lopp. Dessa kolliderar sällan fast de har skilda regler. Snarare ser man det som komiskt om någon tjänstgöring smittar av på nästa, om busschauffören i sin privatbil stannar vid en följd av busshållplatser. En smidig växling mellan symboliska funktioner (tjänstgöringar) kräver en språklig strukturering och fattas därför hos icke-strukturerade.

Vad avgör om en schackpjäs ska ingå i ett spel schack, eller om ett människobarn ska ingå i det sociala sammanhanget? Jo, en maktperson som själv ingår i detta sammanhang, drar in barnet på en förutbestämd plats. I barnets fall är denna plats en underordnad sådan, och hörande till det ena laget eller det ena könet, och därmed är en mängd andra relationer också bestämda och kodade i A. Maktpersonen företräder oreflekterat en lag som även gäller den egna symboliska positionen med avseende på barnet, alltså i första hand

triangeln mamma - pappa - barn. Det är befintligheten av en pappa som är det verksamma, liksom befintligheten av en motspelare aktualiserar schackpjäsernas uppställning. Och denna pappa eller motspelare behöver inte ens vara närvarande, så

Det är inte pappan som bestämmer allt, utan via mamman kommer han i barnets ögon att förkroppsliga S2 som ger mening åt det som var och det som ska bli, genom att inordna barnet i en bestående ordning.

länge mamman/schackspelaren själv symboliskt identifierar sig i enlighet med det beskrivna. Man säger därför att det är pappan rent symboliskt som är verksam, den symboliska fadern, alltså hans språkliga representation - Fadersnamnet. Den person som sedan anländer uppträder i namn av fader. Det är det som är hans myndighet, hans laga kraft. När han inte är närvarande förekommer han ändå symboliskt, som citat och hänvisningar till den gällande ordningen i mammas tal till barnet. Det är det som är kastrationskomplexet. Barnet sätts på plats, och

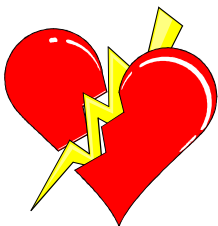
inordnas under förutbestämda regler och kombinationsmöjligheter, och kan inte längre som en annan Pippi Långstrump ordna världen efter eget huvud. Fattas detta däremot i mammans handhavande av barnet, då finns det risk för att barnet inte kommer så mycket längre i sin språkliga utveckling. Barnet oidipaliseras inte, utan förblir ett objekt åt mamman och senare åt andra som tar sig an det. Ett subjekt uppstår inte. Psykotikern identifierar sig med S1, det är utgångsläget. Terapeuten

måste imitera S_2 , åtminstone initialt, och sedan få denna faktor att träda i kraft även på sikt. Det är vad egentlig psykospsykoterapi avser. Det innebär att psykotikern via kastrationskomplexet ska bli en talande varelse, ett subjekt.

Innan S_2 har börjat fungera är samtalsituationen helt annorlunda än man är van vid, främst för att de personliga pronomina inte är anordnade i relation till varandra. De personliga pronomina är inte bara en grammatikalisk kuriositet, utan det är de förutbestämda platserna för den interaktion mellan människor som kallas samtal och umgänge. Man kan faktiskt inte prata med eller umgås med psykotiker på samma sätt som man brukar umgås med människor. Det är en av konsekvenserna av psykotikerns bristfälliga språkliga strukturering.

En annan konsekvens är att för psykotikern utspelar sig allting i nutid. Dåtid och framtid saknas. När S_2 hos den strukturerade människan träder i kraft försvinner S_2 i dåtidens reala ordning och i stället uppstår förhoppningar om att hitta igen den längre fram, nu i form av objekt a. Det historiska sanningen för människan är därför en förlust. Denna förlust upplevs dock inte förrän historien utgör ett historiskt avstånd medelst det man kallar det historiska materialet. Liksom i ett parti schack, som har kommit en bit på väg, i sin ställning vittnar om en hel del förlorade möjligheter, och därför tvingar spelaren till att noga överväga de fåtal som alltjämt står honom till buds, så kommer historien när den växer fram att beröva sin huvudperson alla de möjligheter vi brukar kalla realistiska. Och denna process äger rum i ett rent språkligt skeende, eftersom det endast är där historien kan växa fram.

Historia arbetar med historiska fakta, dessa består av det som hänt och händelsens utläggning. Och egentligen är det endast utläggningen vi har tillgång till, vad som faktiskt har hänt förblir oåtkomligt. Händelsens utläggning har en språklig struktur, antingen verbal eller i form av symptom.

Det historiska materialet för människan utgörs i ringa utsträckning av dokument, men desto mer av symptom. Det betyder inte att man genom en utläggning av symptomet kan komma fram till vad som egentligen hände i en tidigare period, utan det betyder i första hand att den enda som i detta fall kan bli historiens röst är människan själv. Det återkommande tecknet på att psykotikern har börjat ta sig denna roll är det släktforskningsintresse som brukar uppstå i arbetsfasen. Ingen

annan kan med något sanningsanspråk göra sig till talesman för en människas personliga historia. Däremot går detta utmärkt beträffande exempelvis klädedräktens historia.

Historiska fakta består av händelsen och dess utläggning. För viktiga fakta i människans personliga historia är symptomet utläggningen och hos neurotikern är S_2 symptomets kärna. Hos psykotikern blir den personliga historien ett supplement till Fadersnamnet, och övertar dess funktion såsom referens.

Detta är lätt att inse beträffande en neurotiskt strukturerad person, men för psykotikern är det snarare så att i och med att historien växer fram, så tvingas han bli dess talesman samtidigt som han är den det gäller. Därav uppkommer de tecken på förlust och sorg som man kan se under arbetsfasen.

Historien ska bli en auktoritet i bemärkelsen att den har rätt. Terapeuten får inte i terapins slutskede vara en sådan auktoritet, för då skulle klienten förbli beroende av terapeutens bedömning och utläggning av situationer i vardagen.

Terapins avslutning ska göra terapin till ett historiskt faktum. För att uppnå detta ska det sättas punkt så terapin från att vara något pågående blir till ett avslutat skeende. Eftersom ett historiskt faktum både består händelse och uttolkning måste man se till att terapin uttolkas, och av rätt instans. Det är på grund av dessa förhållandena det blir viktigt att klienten fastställer slutdatum och får sista ordet vid sista sessionens slut. Den som får sista ordet i ett samtal har nämligen tolkningsföreträde.

